

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

TAUTU TIESĪBAS UZ ĀRĒJO PAŠNOTEIKŠANOS

BAKALAURA DARBS

Autore: **Anita Aiga Bērziņa**

Studentu apliecības Nr.: ab16154

Darba vadītājs: Mag. iur., lekt. **Māris Lejnieks**

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Autore bakalaura darbā „Tautu tiesības uz ārējo pašnoteikšanos” analizē, vai starptautiskajās tiesībās mierinājuma atdalīšanās, kas sevī ietver tiesības tautai rupju cilvēktiesību pārkāpumu gadījumā atdalīties no valsts, ir nostiprinājusies kā paražu tiesību norma. Darbā tiek pētīta valstu prakse, normatīvie akti un starptautisko tiesību speciālistu atziņas, īpaši liekot uzsvāru uz notikumiem Kosovā. Kā arī tiek skaidrots, kā tiesības uz mierinājuma atdalīšanos mijiedarbojas ar tiesībām uz pašnoteikšanos un saturiski pretēju principu teritoriālā integritāte.

Darbā tiek pierādīts, ka mierinājuma atdalīšanās šobrīd starptautiskajās tiesībās nav nostiprinājusies kā paražu tiesību norma vienveidīgas prakses un opinio juris trūkuma dēļ. Turklāt, tiek secināts, ka valstu krasī atšķirīgie viedokļi šajā jautājumā un politikas ietekme, iespējams, nekad nespēs tiesībām uz mierinājuma atdalīšanos nodrošināt paražu normas statusu.

Atslēgvārdi: mierinājuma atdalīšanās, paražu tiesību norma, tiesības uz pašnoteikšanos, teritoriālā integritāte, Kosova.

ANNOTATION

The author of the bachelor's thesis "Secession as rights of self-determination" examines whether, in international law, the remedial secession, which includes the right of the people to separate from the State in the case of gross violations of human rights, is established as a norm of customary law. The thesis analyzes national case law, as well as, international, regulations and the opinions of international law experts, with particular emphasis on events in Kosovo. It also explains how the remedial secession interacts with the right to self-determination and seemingly contrary principle territorial integrity.

It is proved in the thesis that the remedial secession at the present moment in international law has not been established as a customary norm due to lack of the practice of states and *opinio juris*. In addition, it is concluded that the widely different opinions of the states on this issue and the impact of the policy will probably never be able to secure remedial secession the status of customary norm.

Keywords: remedial secession, customary law, right to self-determination, territorial integrity, Kosovo.

SATURS

IEVADS	5
1. TIESĪBAS UZ PAŠNOTEIKŠANOS	7
1.1. Tautu pašnoteikšanās principa vēsturiskā attīstība	7
1.2. Principa saturs un tā pielietojums praksē.....	11
2. TERITORIĀLĀ INTEGRITĀTE.....	17
2.1. Teritoriālās integritātes principa vēsturiskā attīstība	17
2.2. Teritoriālās integritātes apjoms	19
2.3. Teritoriālās integritātes kolīzija ar tiesībām uz pašnoteikšanos	22
3. TIESĪBAS ATDALĪTIES NO VALSTS.....	26
3.1. Mierinājuma atdalīšanās	26
3.2. Kosovas krīze	29
3.3. Mierinājuma atdalīšanās kā paražu tiesību norma.....	36
KOPSAVILKUMS	41
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS	42

IEVADS

Efektīva cilvēktiesību aizsardzība un miera nodrošināšana autores ieskatos ir būtiskākais starptautisko tiesību mērķis. Lai to realizētu, valstīm ir jārespektē ne tikai viena otra, bet arī savi pilsoņi tādā apmērā, lai tie justos vēlami un pasargāti savā valstī. Tieši tāpēc darba temata izvēle balstījās uz aizvien biežāk pasaulē notiekošajiem konfliktiem, kuri ir saistīti ar tautu vēlmi atdalīties, un nereti tie tiek pamatoti tieši ar tiesībām uz mierinājuma atdalīšanos. Kā arī šobrīd iezīmējas negatīva prakse atdalīšanos realizēt caur vardarbību, nevis konstruktīvām sarunām. Starptautiskajās tiesībās tiek uzskatīts, ka tautai varētu pastāvēt tiesības uz mierinājuma atdalīšanos, ja tās cilvēktiesības tiek smagi pārkāptas. Autore darba gaitā vēlas atbildēt uz jautājumu, vai mierinājuma atdalīšanās ir nostiprinājusies starptautiskajās tiesībās kā paražu tiesību norma. Tātad šī jautājuma noskaidrošana ir nenoliedzami aktuāla ne tikai pieaugošo prakses piemēru skaita dēļ, kas pieprasa juridisku atrisinājumu, bet arī cilvēktiesību aizsardzībai, jo smagi pārkāpumi pret cilvēktiesībām notiek ne tikai pirms atdalīšanās, bet arī tās laikā. Kā arī autore iezīmēs mierinājuma atdalīšanās jautājuma komplicētību, parādot, kā tas svārstās starp juridisko un politisko sfēru.

Praksē ir vairāki piemēri, kas atsaucas uz mierinājuma atdalīšanās tiesībām, taču autore pastiprinātu analīzi veltīs notikumiem Kosovā. Tieši Kosovas krīze izraisīja plašas diskusijas par jaunas paražu normas rašanās iespējamību, tādēļ ir būtiski uz šī notikuma fona izvērtēt valstu nostāju mierinājuma atdalīšanās jautājumā.

Turklāt būtiski ir noskaidrot ne tikai, vai mierinājuma atdalīšanās ir ieguvusi paražu normas statusu, bet arī šī samērā jaunā jēdziena saturu un realizācijas priekšnoteikumus. Kā arī caur prakses piemēriem un starptautiski tiesisko regulējumu, tiks analizēts kā tiesības uz mierinājuma atdalīšanos kolidē ar tādiem principiem kā tautu pašnoteikšanās un teritoriālā integritāte, kuri nenoliedzami ir iesakņojušies starptautiskajās tiesībās kā vieni no pamatprincipiem.

Autore vēlas piedāvāt arī jaunu jēdziena *remedial secession* (mierinājuma atdalīšanās, ang.) tulkojumu latviešu valodā. Līdz šim Latvijas starptautisko tiesību literatūrā nav atrodams šī institūta skaidrojums, līdz ar to nav piedāvāts jēdziens latviešu valodā, kas pilnīgi izteiktu attiecīgā koncepta būtību. Autore uzskata, ka „mierinājuma atdalīšanās” ataino mehānisma būtību, jo tauta, kas ciestu cilvēktiesību pārkāpumus, šo tiesību atdalīties varētu iegūt kā mierinājumu atlīdzībā par nodarītu.

Darba galvenais mērķis ir noskaidrot, vai tiesības uz mierinājuma atdalīšanos ir ieguvušas paražu tiesību normas statusu, izpildot galvenos priekšnoteikumus - valstu vienveidīgas prakses esamība un opinio juris.

Darbs sastāv no trīs nodaļām. Pirmajā nodaļā tiks apskatīts pašnoteikšanās princips gan no vēsturiskā skatupunkta, gan mūsdienās. Kā arī tiks noskaidrots principa saturs un tā pielietojums praksē. Savukārt, otrajā nodaļā tiks skaidrots teritoriālās integritātes princips, apskatot arī principa vēsturisko attīstību un tā apjomu un liekot uzsvāru uz teritoriālās integritātes kolīziju ar tiesībām uz pašnoteikšanos. Trešajā nodaļā autore pievērsīsies Kosovas krīzes apskatam. Un tiks analizēts mierinājuma atdalīšanās jēdziens un tā iespējamība iegūt paražu tiesību normas statusu.

Pētot mierinājuma atdalīšanās konceptu starptautiskajās tiesībās, izmantota vēsturiskā pētniecības metode, ar kuru autore vērtēja starptautisko tiesību principu rašanos un to izpratnes vēsturisko attīstību. Izmantota arī salīdzinošā metode, salīdzinot dažādu starptautisko tiesību speciālistu un profesoru atziņas un argumentējot to viedokļus. Darbā visplašāk izmantota analītiskā metode, analizējot gan nacionālos, gan starptautisko tiesību avotus un tiesu praksi, piemēram, ANO Starptautiskās tiesas, Latvijas Republikas Satversmes tiesas un citu valstu nacionālo tiesu spriedumus, kā arī atpazīstamu starptautisko tiesību ekspertu publikācijas.

1. TIESĪBAS UZ PAŠNOTEIKŠANOS

1.1. Tautu pašnoteikšanās principa vēsturiskā attīstība

Pašnoteikšanās principa izcelsmes vieta meklējama Amerikas Savienotajās Valstīs (turpmāk – ASV) un tās Neatkarības deklarācijā, kura bija pirmā, kas iezīmēja principa būtību, nosakot, ka valdības tiesības vadīt valsti izceļas no tautas piekrišanas un ka jebkura destruktīva valdības forma dod tiesības tautai to mainīt vai atcelt valdības pilnvaras.¹ Pašnoteikšanās principa tālāko attīstību veica franču revolucionāri, kuru doktrīna par suverenitāti, vismaz sākotnēji, nodrošināja atteikšanos no karošanas un pieļāva citu teritoriju aneksiju, izmantojot tikai referendumu.²

ASV centieni nedefinēt tiesības uz pašnoteikšanos iezīmēja pretestību Anglijas koloniālajam režīmam, tātad mērķis bija iegūt „amerikāņu tautas” tiesības uz savu valsti. Turpretī Lielā franču revolūcija, kas, atšķirībā no situācijas ASV, notika jau pastāvošā valstī un bija vērsta pret līdzšinējo absolūtā monarha suverenitāti pār saviem padotajiem (tautu) un uz tautas tiesībām pašai noteikt savas valsts iekārtu, tas ir, pašai pār sevi valdīt. Šajos notikumos, kuros pirmo reizi iezīmējās tautu tiesības uz pašnoteikšanos, sāka izdalīties arī un ārējā pašnoteikšanās tiesība.³ Kā redzams pilnīgi diametrāli pretējās situācijās ir radušās ļoti atšķirīgas izpratnes par tiesībām uz pašnoteikšanos, taču saglabājot vienoto izpratni, ka tās ir tiesības, kas dod tautai lemt un tikt uzklausītai. Tas ļauj secināt, ka problēma ar šī principa izpratni ir aizsākusies līdz ar tā rašanās brīdi. Autore gan gribētu uzskatīt, ka izpratnes atšķirība nav problēma, kā tas bieži tiek minēts juridiskajā literatūrā, bet gan loģiskas sekas, kas ir radušās vēstures notikumu rezultātā. Līdz ar to autore vēlas uzsvērt, ka tiesības uz pašnoteikšanos ir plaši interpretējamas atkarībā no situācijas, kad tās ir nepieciešams realizēt.

Kā redzams pirmatnējās iezīmes par tiesībām uz pašnoteikšanos jau sniedzas tālajā 1776. gadā līdz ar ASV Neatkarības deklarāciju, kas pierāda to, ka šāda principa esamība ir svarīgs pamats miermīlīgas starptautiskās sabiedrības izveidei, lai valsts būt stabila un spējīga pildīt savas primārās funkcijas nevis nodoties strīdu risināšanai. Tiesa gan, tobrīd agrīnie rakstnieki tādi, kā Ž.Ž. Ruso, tiesības uz pašnoteikšanos neuzskatīja par patstāvīgu tiesību

¹ The Declaration of Independence, Congress of Thirteen United States of America: 1776. Pieejams: <http://www.ushistory.org/documents/declaration.htm> [aplūkots 21.02.2019.]

² Thüerer D., Burri T. Self – Determination. In: Wolfrum R. (eds.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press Oxford: 2012, Vol. VII, p.114.

³ Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 40. lpp.

principu, bet gan kā teritoriālās integritātes sekas. Pašnoteikšanās tika izmantota kā jaunais leģitīmais faktors valsts izveidei, aizstājot dievišķos un karalisko likumus.⁴

Sākot ar 20.gs. tiesības uz pašnoteikšanos tika interpretētas kā tiesības jebkurai nācijai dibināt patstāvīgu valsti un, ka tikai nacionāli homogēnas valstis bija leģitīmas. Šis tā saucamais „nacionalitātes princips” veicināja vairāku valstu nodibināšanu un Pirmā pasaules kara beigās Austroungārijas, Krievijas un Osmaņu Impērijas sašķelšanos.⁵

Līdzīgs uzskats par tiesībām uz pašnoteikšanos kā starptautisko tiesību principu, nāca no ASV prezidenta Vudro Vilsona „14 punkti” uzrunas, kas tiek uzskatīta par stūrakmeni mūsdienu starptautisko attiecību principiem. V.Vilsons gan tiešā veidā pašnoteikšanās principu nenosauca, taču tas parādījās caur tādiem priekšlikumiem kā autonomijas nodrošināšana Austroungārijas impērijas tautām, Itālijas robežu noteikšanu, Polijas valsts atjaunošanu un visbeidzot Tautu Savienības nodibināšanu.⁶ Tomēr princips netika iekļauts Tautu Savienības Statūtos, lai gan tā ietekme bija redzama mazākumtautību aizsardzībā, kas bija noregulēta attiecīgajā dokumentā.⁷ Lai arī principa saturs attīstījās nepārtraukti, tas vēl joprojām deva tiesības pašnoteikties tikai jau izveidotām valstīm, kā arī atzīstamas par valstīm starptautiskajā sabiedrībā bija tikai tās, kuras sastāvēja no nacionāli viendabīgas tautas. Būtībā tiesības uz pašnoteikšanos nozīmēja tikai suverenitātes izpausmi, kas aizstāvēja valsts tiesības būt patstāvīgām savos lēmumos.

Arī ANO Statūtu 1. un 55. pantā līdz ar to nostiprināja šādu tiesību principu, jo tā nozīmīgums nepārprotami pieauga valstu praksē. Taču ANO izvēlējās principa saturu nedaudz paplašināt, nosakot, ka „tautu tiesību vienlīdzības un pašnoteikšanās principa ievērošana”⁸ ir svarīga „stabilitātes un labklājības”⁹ saglabāšanai starp tautām. Šāds noregulējums acīmredzami ir vairāk nekā tikai noteikums, kurš aizliedz iejaukties citu valstu iekšējās lietās. ANO, nosakot šādu principa saturu, iezīmēja ceļu tā paplašināšanai.

Ar dekolonizācijas sākumu pēc Otrā pasaules kara, tiesības uz pašnoteikšanos sāka iegūt vēl daudzpusīgāku saturu, piešķirot pašnoteikšanās tiesības arī atkarīgajām teritorijām.¹⁰ ANO Ģenerālās Asamblejas (turpmāk - ĢA) rezolūcija 1514 noteica, ka „visām tautām ir tiesības uz

⁴ Depaigne V. (Dis-) Locating Sovereignty? States, Self-Determination and Human Rights.

Pieejams:[http://www.saisjournal.org/posts/\(dis-\)locating-sovereignty](http://www.saisjournal.org/posts/(dis-)locating-sovereignty) [aplūkots 22.02.2019.]

⁵ Thürer D., Burri T. 2012, p.114.

⁶ Dišlers K. Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 101. lpp.

⁷ Shaw M.N. International Law. Sixth edition. Cambridge University Press: 2008, p.251.

⁸ ANO Statūti. Parakstīti: 26.06.1945. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=296704> [aplūkots 22.02.2019.]

⁹ Ibid.

¹⁰ Thürer D., Burri T. 2012, p.115.

pašnoteikšanos; pamatojoties uz šīm tiesībām, viņi var brīvi noteikt savu politisko statusu un brīvi īstenot savu ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību”.¹¹ Rezolūcija Nr.1514, ar kuru tika pieņemta Deklarācija par neatkarības piešķiršanu koloniālām valstīm un tautām, tādējādi pašnoteikšanās principam piešķir jaunu interpretāciju, kas deva tiesības ne tikai valstīm realizēt savu suverenitāti, bet arī atkarīgiem veidojumiem kā kolonijas, kuras nebija uzskatāmas par valstīm pēc starptautiskajās tiesībās pieņemtajiem kritērijiem.

ANO ĢA turpināja attīstīt pašnoteikšanās principa saturu un nozīmi, iekļaujot to 1966. gadā Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – SPESKT) un Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – SPPPT).

Šo abu paktu pirmā panta teksts ir izveidots identisks, tādējādi uzsverot tiesību uz pašnoteikšanos sarežģīto dabu un to svarīgo nozīmi pilsonisko, politisko, ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību attīstībā.

ANO ĢA vēlreiz nostiprināja to, ka tiesības uz pašnoteikšanos ir jārespektē un jāsekmē saskaņā ar ANO Statūtu principiem arī tām pakta dalībvalstīm, kas ir atbildīgas par nepastāvīgo un aizbilstamo teritoriju pārvaldīšanu. Kā arī tika uzsvērts, ka „visas tautas savu mērķu sasniegšanai var brīvi rīkoties ar savām dabas bagātībām un resursiem, nepārkāpjot nekādas saistības, kas izriet no starptautiskās ekonomiskās sadarbības, kura balstās uz savstarpēja izdevīguma principa un starptautiskajām tiesībām”.¹² Turklāt „nevienai tautai nekādā gadījumā nedrīkst atņemt tai piederošos eksistences līdzekļus”.¹³

Principa iekļaušana šajos paktos, nozīmēja tā atzīšanu par cilvēka pamattiesību vai, precīzāk, par avotu vai būtisku priekšnoteikumu atsevišķu cilvēktiesību pastāvēšanai, kuras nebūtu realizējamas bez kolektīvās pašnoteikšanās tiesības. Vispārējais principa formulējums abos paktos sniedz pierādījumus par principa nozīmi un saturu pat tām valstīm, kuras nav ANO ĢA attiecīgo paktu dalībvalstis.¹⁴

¹¹ General Assembly Resolution 1514 (XV), 1960.

Pieejams: <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> [aplūkots 22.02.2019.]

¹² ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts: 16.12.1966.

Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-pilsoniskajam-un-politiskajam-tiesibam-ar-fakultativo-protokolu-pienem> [aplūkots 22.02.2019.]

¹³ Ibid.

¹⁴ Thürer D., Burri T. 2012, p.116.

Līdzīgi tiek minēts arī SPPPT komentāros, ka pašnoteikšanās tiesības ir īpaši svarīgas, jo to īstenošana ir būtisks nosacījums efektīvai individuālo cilvēktiesību garantēšanai un ievērošanai, kā arī šo tiesību veicināšanai un stiprināšanai.¹⁵

No līdz šim analizētā, var tikt izdarīts secinājums, ka šī principa strikta saturiskā būtība nav tik svarīga, kā apstākļi, ka tiesības uz pašnoteikšanos ir avots cilvēktiesībām kā tādām.

Tālāk ANO ĢA1970. gada Deklarācijā par starptautisko tiesību principiem jeb Deklarācijā par draudzīgajām attiecībām veicināja pašnoteikšanās principa paplašināšanos un pieļāva iespējamību, ka tautai varētu būt tiesības atdalīties no valsts arī ārpus dekolonizācijas konteksta.¹⁶

Attiecībā uz tiesībām atdalīties būtiski uzsvērt, ka Deklarācijas par draudzīgajām attiecībām tekstā nav speciāli izslēgta šāda tiesība atdalīties, tāpēc ir iespējams secināt, ka tā nav arī aizliegta. Attiecīgā noregulējuma rezultātā, protams, līdz ar to veidojas teritoriālās integritātes principa apdraudējums. Tomēr teritoriālo integritāti nav pieļaujams ierobežot, ja valsts nodrošina vienlīdzīgas tiesības ikvienam tās iedzīvotājam. No šī secinājuma loģiski izriet, ka gadījumā, kad valsts nenodrošina tautai vienlīdzīgu tiesību realizāciju, apspiestajai cilvēku daļai var rasties pamatots iemesls ierobežot valsts teritoriālo integritāti caur atdalīšanās mehānismu.¹⁷ Šādai nostājai arī autore vēlas pievienoties, norādot, ka tieši Kosovā albāņiem, iespējams, radās tiesības uz pašnoteikšanos un no tām izrietošā tiesība atdalīties no Serbijas valsts, serbu agresīvo darbību dēļ. Šī nostāja gan tiks analizēta sīkāk turpmākajā darba gaitā.

Pamatojoties uz iepriekš aprakstīto, autore uzskata, ka pamatoti Dž. Kastellino ir norādījis, ka mūsdienās lielākais izaicinājums tiesībām uz pašnoteikšanos ir fakts, ka to saturs katrai no tautām vai pat indivīdam var būt izprotams diametrāli pretēji. Vieni tiesības uz pašnoteikšanos izmanto, lai radītu jaunas valstis, apvienojot reģionus un tautas, kuras, iespējams, ir cietušas no apspiešanas. Citi, savukārt, tiesības uz pašnoteikšanos izmanto, lai sadalītu šīs pašas valstis.¹⁸

Apskatot vēsturisko principa attīstības gaitu, var secināt, ka tiesības uz pašnoteikšanos saturs iegūst ar vien daudzveidīgāku interpretāciju. Iespējams, nākotnē ANO Starptautiskā tiesa (turpmāk – ST) vēl plašāk definēs šī principa nozīmi vai arī tieši pretēji, atstās to kā politiski

¹⁵ Joseph S., Schultz J., Castan M. The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary. 2nd edition. Oxford University Press Oxford: 2004, p.141.

¹⁶ Fierstein D. Kosovo's declaration of independence: an incident analysis of legality, policy and future implications. In: Boston University International Law Journal: 2008, p.429.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Castello J. International law and self-determination. The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial 'National' Identity. Martinus Nijhoff Publishers: 2000, p.5.

risināmu jautājumu. Analizējams paliek, kā tiesības uz pašnoteikšanos ietekmētu teritoriālās integritātes principu, vai ir radīti nosacījumi, kad tauta atdalīšanās mehānismu var realizēt, un vai darbā izvirzīto tēzi par paražu normas rašanos, ir iespējams apstiprināt.

1.2. Principa saturs un tā pielietojums praksē

Pēc augstāk apskatītās principa vēsturiskās attīstības, nepārprotami var spriest, ka tieši dekolonizācijas dēļ, princips ir ieguvis tādu veidolu, kādu mēs pazīstam šodien. Kā arī jāpateicas ANO par principa interpretāciju un piemērošanu, kas ir devis tiesības uz pašnoteikšanos ne tikai valstīm, kas jau ir ieguvušas savu statusu, bet arī atkarīgajām teritorijām, kuras vēlas realizēt savas tiesības patstāvīgi.

Starptautisko tiesību teorijā tiek izdalīta iekšējā un ārējā pašnoteikšanās tiesība. Tieši tiesība uz ārējo pašnoteikšanos darba gaitā tiks visplašāk analizēta. Tās ir tiesības uz suverēnu valsti un brīvību no citu valstu iejaukšanās. Šīs tiesības izriet no ANO Statūtiem, kuri aizliedz valstu iejaukšanos citu valstu teritoriālajā integritātē. Tiesības uz ārējo pašnoteikšanos var apskatīt koloniālā kontekstā, kā arī saistībā ar jebkuru vienas valsts kontroli pār citu, no kuras izriet ārējo pašnoteikšanās tiesību ierobežojums.¹⁹

Ārējo pašnoteikšanās tiesību realizācija koloniālā kontekstā, tiesa, mūsdienās vairs nav aktuāli, kā tas bija 20. gadsimtā. Tas skaidrojams ar iemeslu, ka kolonijas kā juridisks institūts mūsdienās vairs nepastāv, un faktiski visas teritorijas pasaulē atrodas suverēnu valstu jurisdikcijā. Kā arī bijušās kolonijas ir lielākoties pieņēmušas ierādītās teritorijas kā savas leģitīmās valsts robežas. Šādu atziņu nostiprināja Etiopijas Ministru prezidents konferencē, ar kuru tika izveidota Āfrikas Savienība, pasakot, ka Āfrikas iedzīvotāju interesēs ir respektēt jau radītās teritorijas, neskatoties uz to, ka tās iezīmējušas kartē koloniju īpašnieces.²⁰

Savukārt, izplatītas ir situācijas, kad viena valsts ar noteiktām darbībām ierobežo citas valsts tautas tiesības uz ārējo pašnoteikšanos. Vienas valsts dominance pār citu var izpausties ne tikai militāri, bet arī ekonomiskas un kultūras jomā.

Par spilgtu piemēru militāras iejaukšanās kontekstā noteikti kalpo ASV armijas klātbūtne Japānas salā Okinavā jau kopš Otrā pasaules kara beigām. Lai arī pēc Japānas un ASV kaujas par salas iegūšanu, tā tika atgriezta Japānas īpašumā, ASV ir saglabājusi savu militāro klātbūtni šajā teritorijā, bāzējot aptuveni 50 000 ASV karavīru. Lai arī ASV par

¹⁹ Moris H. Self-determination: an affirmative right or mere rhetoric? In: ILSA Journal of International & Comparative Law, 1997, Vol. 4., p.206.

²⁰ Ibid.

iemeslu šādai rīcībai min dažādus ar miera uzturēšanu saistītus mērķus, Okinavas iedzīvotāji uzskata, ka ASV klātbūtne nav tiesiska un traucē reģiona attīstību.²¹

Kas attiecas uz ekonomisko ietekmi, lielākoties trešās pasaules valstis ir akcentējušas, ka tiek ierobežotas to ārējās pašnoteikšanās tiesības no attīstīto valstu puses. Tas var izpausties uz ideoloģiju balstītos aizdevumos no Starptautiskā Valūtas fonda un Pasaules bankas vai attīstīto valstu monopols tehnoloģiju inovāciju jomā kā tas šobrīd notiek Japānā.²²

Ārējā pašnoteikšanās tā tad nozīmē tiesības uz neatkarīgu valsti, kā arī tiesības realizēt valsts funkcijas uz āru starptautiskajā sabiedrībā. Respektīvi, kā redzams iepriekš minētajos piemēros, valsts esamība ne vienmēr nozīmē tās pilnīgu neatkarību no citu valstu ietekmes. Ārējās pašnoteikšanās tiesības var piemist noteiktai iedzīvotāju grupai, kas vēlas radīt jaunu valsti vai pievienoties kaimiņu valstij. Attiecīgajos gadījumos tas gan nozīmē teritoriālās integritātes aizskārumu, kas samērā reti tiek atbalstīts.²³

Iekšējā pašnoteikšanās, savukārt, ir definēta kā tiesība tautai attīstīties tādos aspektos kā sociālie, ekonomiskie un kultūras.²⁴ Iekšējās pašnoteikšanās analīze ir svarīga, jo tieši viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc praksē tiek pieļauta vienpusēja atdalīšanās no valsts (bez saskaņotas vienošanās ar valsti, no kuras tauta atdalās), ir iekšējo pašnoteikšanās tiesību neievērošana. Tieši šādai pieejai sekoja Kanādas Augstākā tiesa spriedumā *Reference re Secession of Quebec (1998)* pasakot, ka starptautisko tiesību avoti parasti nodrošina tiesības tautai uz pašnoteikšanos tieši valsts iekšienē. Līdz ar to ir secināms, ka tiesības uz pašnoteikšanos izpildās kā tiesības uz atdalīšanos tikai tādā gadījumā, ja iekšējās pašnoteikšanās tiesības tiek rupji ierobežotas.²⁵

Iekšējo pašnoteikšanos var iedalīt trīs formās. Pirmkārt, tā var būt formulēta kā tiesība vēlēties un tikt ievēlētam jebkurā no valsts institūcijām. Tā būtu no trīs formām principa vājākā izpausme.²⁶ Arī caur šādu kontekstu Kanādas Augstākā tiesa vērtēja Kvebekas tiesības

²¹ Shorrok T. Okinawa and the U.S. Military in Northeast Asia. 2005.

Pieejams: https://ipsdc.org/okinawa_and_the_us_military_in_northeast_asia/ [aplūkots 24.02.2019.]

²² Moris H. 1997, p. 209.

²³ Seymour M. Internal self-determination and secession. 2013.

Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/292030160_Internal_self-determination_and_secession [aplūkots 24.02.2019.]

²⁴ Ibid.

²⁵ Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para.138. Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 24.02.2019.]

²⁶ Seymour M. Internal self-determination and secession. 2013.

Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/292030160_Internal_self-determination_and_secession [aplūkots 24.02.2019.]

atdalīties. Pēc tiesas sacītā Kvebekas iedzīvotājiem netika liegta pieeja valdībai, lai nodrošinātu savu politisko, ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību,²⁷ tieši tādēļ tiesa izvēlējās spriest par labu teritoriālajai integritātei. Otrkārt, tā ir tiesība uz pašpārvaldi, kas ir pašsaprotamāka iekšējās pašnoteikšanās forma, jo dod iespēju tautai realizēt politisku kontroli par tās institūcijām. Bet, treškārt, iekšējā pašnoteikšanās var izpausties vēl sarežģītākā pašpārvaldes formā, piemēram, piešķirot noteiktai teritorijai īpašu konstitucionālu statusu. Šāds statuss gan ievērojami pārsniedz pašpārvaldes tiesības, jo vairs nebalstās uz vienlīdzīgumu pilsoņu vidū, kā, piemēram, tas ir federālās zemēs, bet gan uz izteiktām atšķirībām. Respektīvi, noteikta valsts daļa ir tik atšķirīga no pamatiedzīvotājiem, ka ir nepieciešams tiem piešķirt īpašu konstitucionālu statusu, lai arī šie iedzīvotāji spētu realizēt savas tiesības uz pašnoteikšanos, piemēram, Kvebekas province Kanādā.²⁸

Uzskatāmi un pārliecinoši principa saturu nostiprināja tieši ANO ST savos konsultatīvajos atzinumos lietās kā *Namībija(1971)*²⁹ un *Rietumsahāra (1975)*³⁰. Tā atzina, ka princips ir piemērojams arī teritorijām, kurām nav savas pašpārvaldes un ka princips dod tiesības tautai brīvi noteikt savu politisko statusu. Turklāt Deklarācijā par draudzīgajām attiecībām tika atzīts, ka kolonijas vai citas bez pašpārvaldes esošās teritorijas, pamatojoties uz ANO Statūtiem, ir realizējušas savu statusu neatkarīgi no tās valsts teritorijas, kas to pārvalda.³¹ Autoresprāt, šāda principa interpretācija ir ārkārtīgi svarīga, jo līdz ar to tiek realizētas fundamentālas cilvēktiesības.

Savukārt, Konstitucionālo tiesību komisija ir atzinusi, ka „mūsdienu sociālās zinātnes parāda to, ka valsti rada un patstāvīgi uztur konkrēta tauta, kurai ir nepieciešamā valstsgriba. Valstsgriba pamato tautas pašnoteikšanās prasību materializēšanos, radot valsti, un tā tiek patstāvīgi manifestēta (izpausta) valsts pastāvēšanas laikā gan tautas priekšstāvju darbībā, gan arī dažādās sabiedrības politiskās līdzdalības formās.”³² Tātad Latvijas tiesību zinātnieki tiesībām uz pašnoteikšanos liek pamatā valstsgribu, kas saturiski varētu šķist identisks jēdziens.

²⁷ Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para.138. Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 24.02.2019.]

²⁸ Seymour M. Internal self-determination and secession. 2013.

Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/292030160_Internal_self-determination_and_secession [aplūkots 24.02.2019.]

²⁹ Legal Consequences for States of the continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1971.

³⁰ Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1975.

³¹ Thürer D., Burri T. 2012, p.117.

³² Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 40. lpp.

Taču, autoresprāt, valstsgriba šeit tiek saprasta kā personu subjektīvā vēlme pēc valsts, un tiesības uz pašnoteikšanos ir tās, kas ļauj to realizēt.

Nedaudz vēsturiskāk, bet ne sliktāk pašnoteikšanās principu ir formulējis K.Dišlers: „Tautu pašnoteikšanās principa saturā ietilpst trīs elementi: pašnolemšanās tiesības, pašorganizēšanās tiesības un pašvaldīšanas tiesības.

Tautas pašnolemšanās tiesības kā pašnoteikšanās principa elements nozīmē tautas tiesības brīvi un patstāvīgi lemt par savu politisko statusu, pievienojoties kādai citai valstij uz autonomijas pamatiem vai arī atdaloties no citas valsts un dibinot savu patstāvīgu valsti saskaņā ar nacionālo tiesību normām.

Tautas pašorganizēšanās tiesības ir tiesības brīvi un patstāvīgi noteikt savas valsts iekārtu konstitūcijā, kas pieņemta tautas nobalsošanā vai satversmes sapulcē.

Tautas pašvaldīšanas tiesības ir tiesības īstenot valsts varu saskaņā ar konstitūcijas noteikumiem”.³³ K.Dišlers jau 30. gados tiesības uz pašnoteikšanos ir definējis samērā plaši, un varētu pat teikt, ka saturs nav būtiski atšķirīgs no tā, kāds tas ir šodien. Turklāt kas ir svarīgi, K.Dišlers uzskatīja, ka tiesības uz pašnoteikšanos dod tiesības tautai arī atdalīties un veidot savu neatkarīgu valsti. Kas dod pārliecību, ka atdalīšanās tiesība ir viens no elementiem, kad tiek runāts par tiesībām uz pašnoteikšanos.

Starptautisko tiesību profesors M.Koskenniemi tiesības uz pašnoteikšanos ir iedalījis divos virzienos klasiskais modelis un gluži pretējais, kas saistās ar atdalīšanās idejām. Klasiskais modelis tiesības uz pašnoteikšanos raksturo kā pilsoņu kopīgu dalību valsts funkciju realizācijā, un jebkas cits ir tikai valsti destruktīvs vai neracionāla kaislība. Otrs pašnoteikšanās modelis pēc M.Koskenniemi domām ir daudz romantiskāks. Tas sevī ietver uzskatu, ka pilsonība ir kaut kas vairāk par vienkāršu lēmumu pieņemšanu valsts iekšienē un ka tautas lemt spējai ir jāsniedzas pāri valsts robežām.³⁴

Turpretī J.Klabbers uzskata, ka tiesībām uz pašnoteikšanos nebūtu jānozīmē tās galējā izpausme, kas ir atdalīšanās un savas valsts izveide. Šai tiesībai drīzāk būtu jānodrošina iespēja noteiktām personu grupām tikt uzklautām brīžos, kad tas ir kritiski svarīgi.³⁵ Jāpiekrīt, ka tādējādi tiktu novērsti konflikti, kas, savukārt, noved pie teritoriālās integritātes apdraudējuma. Tomēr autore uzskata, ka atdalīšanās iespēja nevar tikt izslēgta pilnībā, piemēram, jau pieminēto cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos. Tiesa, pozitīva ir prakse, kad tauta tiek

³³ Dišlers K. Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 134.–135. lpp.

³⁴ Koskenniemi M. National Self-determination Today: Problems of Legal Theory and Practice. In: International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43, 1994, p. 250.

³⁵ Klabbers J. The Right to Be Taken Seriously: Self – Determination in International Law. In: Human Rights Quarterly, Vol. 28, 2006, p.206.

uzklausīta un tās vēlmes realizētas, tomēr gadījumos, kad kompromiss nav rodams, piespiedu palikšana valsts sastāvā var radīt vēl negatīvāku efektu.

Atgriežoties pie K.Dišlera atziņas, arī Satversmes tiesa Robežlīguma lietā ir izmantojusi šo nostāju un atzinīgi vērtējusi Latvijas tautas tiesības uz pašnoteikšanos.³⁶ Līdz ar to varam secināt, ka principa saturs šobrīd ir samērā nostabilizējies jebkuras valsts praksē. Tiesa gan, zināma problemātika ir saglabājusies tādos jautājumos kā, piemēram, kas ir tauta, kurai ir tiesības uz pašnoteikšanos?

Pētot valstu praksi, nav novērojama vienota nostāja par tautas jēdziena saturu. Šāda situācija gan nav nekas pārsteidzošs, ņemot vērā, ka arī citās sfērās, kur nepieciešams realizēt kolektīvās tiesības, ir bijušas asas diskusijas par terminu saturu kā, piemēram, kas ir minoritāte, vietējie iedzīvotāji vai nācija. Protams, termina satura vienvērtīgas izpratnes trūkums nenoved pie tā, ka konkrētās situācijās, to nav iespējams definēt un pielietot. Tā, piemēram, ANO ST lietā *East Timor (1995)* atzina, ka Austrumtimoras iedzīvotāji bija atzīstami par tautu, jo abas iesaistītās strīda puses (Portugāle un Austrālija) vienojās par šo iedzīvotāju tiesībām uz pašnoteikšanos.³⁷ Kā arī ANO ST savā konsultatīvajā atzinumā lietā *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (2004)*, atzina, ka Palestīnas tautas esamības fakts nav apšaubāms, kā arī tas, ka viņiem piemīt tiesības uz pašnoteikšanos.³⁸

Var secināt, ka ANO ST un valstis pašas, arī ārpus dekolonizācijas konteksta, kur pašnoteikšanās tiesības, iespējams, var būt mazāk pašsaprotamas, izvēlas atzīt noteiktu iedzīvotāju kopumu par tautu bez īpašiem iebildumiem, jo tas ir nenoliedzams, no faktiskajiem apstākļiem izrietošs fakts, un tā neatzīšana tikai izraisītu lielākus nesaskaņas valstu vidū.

Līdz ar to, atgriežoties pie Kosovas krīzes, jānorāda, ka arī šajā gadījumā Apvienoto Nāciju pagaidu pārvaldes misija Kosovā (turpmāk - UNMIK), nevienā brīdī nešauboties, pieņēma, ka ir tāda Kosovas tauta, kura vēlas būt zem savas valsts karoga. Neapšaubāmi tas bija arī stingrs morāls un politisks pienākums ANO palīdzēt Kosovai, ņemot to savā pārvaldībā un realizējot kosoviešu tiesības uz pašnoteikšanos.³⁹

Apskatot iepriekš minētos piemērus, visnotaļ skaidri var pateikt, ka vienotas nostājas par to, kas ir tauta, kurai ir tiesības uz pašnoteikšanos nav. Taču par to, ka noteiktās situācijās,

³⁶ Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 28.lpp.

Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2007-10-0102](http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2007-10-0102) [aplūkots 24.02.2019.]

³⁷ East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, I.C.J. Reports 1995, p.17.

³⁸ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p.51.

³⁹ Thürer D.,Burri T. 2012, p.118.

pie attiecīgiem apstākļiem šis jēdziens ir lietojams un personu grupai ir piešķiramas tiesības uz pašnoteikšanos, ir nepārprotami redzams.

Atsaucoties uz darbā izvirzīto tēzi, jāpiemin būtiska nianse, kas izriet no tiesu prakses. Respektīvi, var novērot, ka ANO ST tiesa katrai šādai situācijai pieiet samēra individuāli un lielākoties pieņem lēmumus atkarībā no situācijas apstākļiem un taisnīguma apsvērumiem. Tātad šeit rodas jautājums, vai Kosovas krīze ir turpinājusi vienveidīgu un pastāvīgu praksi, kas ir pamats, lai tiktu radīta jauna paražu norma, vai tomēr ANO ST katru šādu situāciju izskata individuāli. Šis jautājums tiks atrisināts darba trešajā nodaļā.

Neskatoties uz principa nostiprināšanu vairākos ANO izdotajos normatīvajos aktos un ANO ST atziņās par tā piemērošanu, tā saturs nav strikti noteikts, tāpēc pielietojums un interpretācija var sniegties samērā tālu. Autore sprāt, nav tik lielas nozīmes principa tiešam definējumam, kā saprast tā mijiedarbību ar cilvēktiesībām un citiem svarīgiem starptautisko tiesību elementiem, kā arī, kad šis princips ir īstenojams praksē. Taču, viennozīmīgi, tiesības uz pašnoteikšanos mērķis ir nodrošināt stabilitāti un taisnīgumu starptautiskajās attiecībās.

2. TERITORIĀLĀ INTEGRITĀTE

2.1. Teritoriālās integritātes principa vēsturiskā attīstība

Teritoriālā integritāte nenoliedzami ir viens no pamata elementiem, uz kā tiek balstīta valstiskuma ideja. Princips iezīmē suverēnas valsts ideju un veido konstitucionālo kodolu, kas, savukārt, nodrošina citu pamattiesību realizāciju valstī. Teritoriālā integritāte nodrošina valsts teritorijas nemainīgumu un aizsardzību pret tās prettiesisku grozīšanu.

Teritoriālās integritātes koncepts kā starptautisko tiesību pamatprincips parādījās 19.gs. Protams, arī pirms 19.gs. valstīm piemita suverenitātes izpausme, un tika aizsargātas savas teritorijas. Taču, kas ir interesanti, teritoriālās integritātes būtība vairāk tika balstīta uz privāttiesību uzskatiem. Respektīvi, teritorija bija tautas īpašums, un tai piederēja tās ekskluzīvās tiesības pār to, līdz ar to tas aizliedza citām personām vai personu grupām šo īpašumu aizskart.⁴⁰ Lai arī saturiski teritoriālo integritāti spējam izprast salīdzinoši bez problēmām, pastiprināta uzmanības pievēršana principa nozīmei starptautiskajās tiesībās aizsākās samērā vēlu, ja mēs atskatāmies uz pašnoteikšanās principa attīstības aizsākumiem.

Iespējams, tas skaidrojams ar teritoriālās integritātes satura pašsaprotamību, respektīvi, nav šaubu par to, ka valsts vēlas un tai ir tiesības uz savu noteiktu teritoriju, pieņemt patstāvīgus lēmumus, kopumā, būt suverēnai. Tāpēc šķietami loģiski izriet, ka nepieciešamība pēc šī principa reālas nostiprināšanas starptautisko tiesību avotos nav tik būtiska. Turpretī tiesības uz pašnoteikšanos saturs ir izraisījis ne vienu vien diskusiju, kā tas darba pirmās nodaļas beigās tika secināts.

1856. gadā teritoriālā integritāte pirmo reizi tika minēta līgumā „Par miera atjaunošanu starp Austriju, Franciju, Lielbritāniju, Prūsiju, Sardīniju, Turciju un Krieviju”, kas tika noslēgts Krimas kara beigās. Līgumslēdzējpusē vienojās par „Osmaņu Impērijas neatkarības un teritoriālās integritātes respektēšanu”.⁴¹

Pirmā pasaules kara beigās principa nozīme pieauga arvien vairāk. Vudro Vilsona jau pieminētajā uzrunā Četrpadsmit punkti viņš uzsvēra, ka „ir nepieciešams nodrošināt politisku neatkarību un teritoriālās integritātes garantijas gan lielām, gan mazām valstīm”. Šāda ideja vēlāk tika iekļauta arī Tautu Savienības Statūtu 10. pantā, kas noteica, ka dalībvalstis uzņemas

⁴⁰ Marxen Ch. Territorial Integrity in International Law – Its Concept and Implications for Crimea. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol.75, No.1, 2015, p.8.

⁴¹ Ibid.

„cienīt un aizsargāt pret ārēju agresiju jebkuras dalībvalsts teritoriālo integritāti”.⁴² Redzams, ka principa saturiskajā uzbūvē, laikam ejot, būtiskas izmaiņas nav novērojamas, taču tika likts ar vien lielāks uzsvars uz šī principa nostiprināšanas nozīmīgumu, ņemot vērā plašās kara darbības. Autore ieskatā, cilvēcei tika atgādinātas elementāras vērtības, kas agresijas rezultātā tika aizmirstas.

Arī starpkaru periodā teritoriālās integritātes princips netiešā veidā turpināja iegūt savu praktisko nozīmi. ASV tā sauktajā „Stimsona piezīmē” 1932. gadā atsaucās tieši uz šo principu, norādot, ka tā nepieņems nekādas de facto situācijas par likumīgām, kā arī neatzīs nevienu līgumu starp Japānas un Ķīnas valdībām, „kas var kaitēt ASV tiesībām, tostarp tām, kas attiecas uz Ķīnas Republikas suverenitāti, neatkarību vai teritoriālo un administratīvo integritāti”.⁴³ Autore gan uzskata, ka šāda ASV iejaukšanās divu citu valstu savstarpējās attiecībās nav pamatota, kas, savukārt, ataino ASV negatīvo praksi iesaistīties citu valstu lēmumos. Tomēr pateicoties Stimsona viedoklim, teritoriālās integritātes princips turpināja nostiprināties praksē, lai arī tika izmantots, regulējot citu valstu savstarpējās attiecības. „Stimsona piezīme” atspoguļoja dominējošās idejas starptautiskajās tiesībās teritoriālās integritātes jautājumos, un neilgi pēc tam šis princips tika iekļauts arī Montevideo konvencijas 3.pantā, kas nostiprināja valsts tiesības aizstāvēt savu integritāti un neatkarību neatkarīgi no tā, vai tās statusu ir atzinušas citas valstis.⁴⁴

Viss uzskatāmāk teritoriālās integritātes princips tika nostiprināts pēc Otrā pasaules kara ANO Statūtu 2. panta 4.punktā: „Visas dalībvalstis apņemas savās starptautiskajās attiecībās atturēties no draudiem lietot spēku vai spēka lietošanas gan pret jebkuras valsts teritoriālo neaizskaramību vai politisko neatkarību, gan jebkurā citā veidā, kas ir pretrunā Apvienoto Nāciju Organizācijas mērķiem”.⁴⁵ Pēc attiecīgā regulējuma ir redzams, ka teritoriālās integritātes pārkāpums izpaužas tieši izsakot draudus lietot spēku vai spēka pielietošanas rezultātā. Tas, savukārt, skaidri iezīmē teritoriālās integritātes saturu, kā arī ANO mērķi šo principu padarīt par būtiskāko mehānismu miera uzturēšanā. Jāatzīmē gan, ka sākotnēji ANO Statūtu 2.panta 4.punkts saturēja tikai spēka lietošanas aizliegumu, taču vēlāk tieši mazāk spēcīgu valstu vadītāji uzstāja, ka ir nepieciešams iekļaut pantā arī teritoriālās integritātes principu un politiskās neatkarības elementu.⁴⁶ Šāda mazo valstu rīcība, autoresprāt, bija ar

⁴² Blay S. Territorial Integrity and Political Independence. (eds.), The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press: 2012, p.860.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ ANO Statūti. Parakstīti: 26.06.1945. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=296704> [aplūkots: 02.03.2018.]

⁴⁶ I. Brownlie. International Law and the Use of Force by States. Clarendon Press: 1963, p.267.

mērķi pasargāt sevi no situācijas, kad ietekmīgākas valstis pārkāptu spēka lietošanas aizliegumu. Līdz ar to šobrīd teritorijas aizsardzība ir visu valstu suverenitātes izpausme, katrai realizējot to vienlīdzīgā apmērā. Jāsecina, ka starptautiskās tiesības aizsargā valstu teritoriālo integritāti neatkarīga no tā, cik lielas vai spēcīgas tās ir.

1974. gadā lielu pienesumu teritoriālās integritātes principa saturā izpratnei deva ANO ĢA, pieņemot rezolūciju Nr.3314 „Par agresijas definīciju”. Šajā rezolūcijā ANO ĢA atkārtoti apstiprināja, ka valstīm ir pienākums neizmantot bruņotu spēku ar mērķi ierobežot tautu tiesības uz pašnoteikšanos, brīvību un neatkarību vai graut teritoriālo integritāti. Rezolūcija definēja ‘agresiju’ kā bruņota spēka pielietošanu pret citas valsts teritoriālo vienotību, suverenitāti vai politisko neatkarību.⁴⁷

Pieminēšanas vērtā, ja tiek runāts par teritoriālās integritātes principa attīstību, noteikti ir Eiropas un Rietumu sabiedrības izveidotā prakse. 90. gados Eiropas Savienība (turpmāk – ES) un, galvenokārt, NATO pieprasīja, ka visām dalībvalstīm ar to kaimiņvalstīm ir nepieciešams vienoties par robežām. Šāds nosacījums radīja situāciju, ka Austrumeiropas valstis, kas vēlas pievienoties minētajām organizācijām, parakstīja robežlīgumus, nereti atsakoties no lolotā sapņa iegūt kādas valsts attiecīgo teritoriju.⁴⁸ Kopumā šāda sistēma ir nodrošinājusi Eiropas teritoriālās kārtības stabilitāti un leģitimitāti. Protams, problēmas un nesaskaņas turpina rasties starp ES dalībvalstīm un tas ir neizbēgami, taču ir nodrošināta Eiropas valstu mierīga līdz pastāvēšana jau vairāku desmitu gadu laikā.

Kā jau iepriekš minēts, teritoriālās integritātes konceptā laika gaitā nav radušās samērā lielas izmaiņas, līdz ar to tā definēšana nav radījusi būtiskas grūtības. Drīzāk gan ir notikusi vispārzināmas starptautisko tiesību normas iekļaušana rakstiskos tiesību avotos, lai atgādinātu cilvēcei, ka teritoriālā vienotība un suverenitāte ir pamats miermīlīgai valstu līdz pastāvēšanai. Jautājums, kas praksē rada diskusijas, ir, kādas darbības aizskar valstu teritoriālo integritāti un kā šis princips korelē ar tiesībām uz pašnoteikšanos, kas tiks apskatīts turpmākajā darba gaitā.

2.2. Teritoriālās integritātes apjoms

Autore darbā jau ir uzsvērusi teritoriālās integritātes būtību un kā šis princips izpaužas tieši praksē. Tātad nav šaubu par to, ka valsts ir galvenā labuma guvēja. Taču autore vēlas

⁴⁷ Blay S. 2012, p.863.

⁴⁸ Zacher M. The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force. In: International Organization, Vol. 55, No. 2. The MIT Press: 2012, p.222.

iedzīlīnāties tādos jautājumos kā, kam tieši šis princips ir jāievēro un kādas darbības var aizskart valsts teritoriālo integritāti, lai būtu, iespējams noteikt, cik tālu sniedzas tiesības un pienākumi, ko šis princips uzliek.

Atsaucoties uz Kosovas incidentu, kas ir šī darba pamatā, jāpiemin, ka ANO ST konsultatīvajā viedoklī par to, vai Kosovas vienpusējā neatkarības deklarācija atbilst starptautiskajām tiesībām, secināja, ka „teritoriālās integritātes principa saturs aprobežojas ar attiecībām starp valstīm”.⁴⁹ Lai pamatotu šādu pieeju, ANO ST atsaucās uz trīs starptautisko tiesību instrumentiem, kas regulē valstu teritoriālo integritāti. Pirmkārt, ANO Statūtu 2.panta 4.punkts. Otrkārt, tika pieminēta Draudzīgo attiecību deklarācija, kura ir avots vairākām paražu tiesību normām un tā nosaka, ka „valstīm starptautiskajās attiecībās ir jāatturas no spēka draudiem vai tā izmantošanas pret jebkuras valsts teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību, vai kādā citā veidā, kas neatbilst ANO mērķiem”.⁵⁰ Treškārt, ANO ST pamatojās uz Helsinku konferences Nobeiguma akta 4.pantu, kurā nostiprināts, ka „visas iesaistītās valstis respektēs katras valsts teritoriālo integritāti”.⁵¹ Vadoties no ANO ST viedokļa, ir secināms, ka valsts ir ne tikai tā, kura iegūst labumu no šī principa, bet arī ir tā, kurai tas ir jāievēro attiecībā pret citām valstīm. Arī juridiskajā literatūrā ir atrodama tieši šāda nostāja. Respektīvi, visi trīs punkti, kas tika izmantoti ANO ST argumentācijā par teritoriālās integritātes saturu, tika lietoti spēka aizlieguma kontekstā. Līdz ar šiem argumentiem arī izprotama ANO ST pieeja teritoriālās integritātes apjomu aprobežot ar valstu savstarpējām attiecībām.⁵² Balstoties uz šiem uzskatiem, jāpieņem, ka vienas valsts teritoriālo integritāti var pārkāpt tikai otras valsts prettiesiska rīcība. Autore negribētu piekrist šādam viedoklim, jo teritoriālo integritāti jeb vienotību ir iespējams destabilizēt arī etniskiem grupējumiem, kas nepārstāv noteiktu valsti un rīkojas vienīgi savu personīgo interešu vārdā. Un tieši tāpat arī etniskiem grupējumiem var rasties tiesības uz teritoriālo vienotību.

Kā jau augstāk tika secināts, teritoriālās integritātes princips pasargā suverēnas valsts teritoriju no pārkāpumiem. Respektīvi, nosaka to, ka jebkāda darbība ar mērķi izmainīt citas

⁴⁹ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 2010, p.405.

⁵⁰ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 1970.

Pieejams: <http://www.un – documents.net/a25r2625.htm> [aplūkots 15.03.2019.]

⁵¹ Helsinki Final Act, 1975. Pieejams: <https://www.osce.org/helsinki-final-act> [aplūkots 15.03.2019.]

⁵² Dries S. From Kosovo to Crimea and Beyond: On Territorial Integrity, Unilateral Secession and Legal Neutrality in International Law. In: International Journal on Minority and Group Rights, No.22, 2015, p.471.

valsts robežas faktisko izvietojumu ir aizliegta. Savukārt, pārkāpums var izpausties kā bruņota spēka pielietojums vai bez tā. Pēdējā gadījumā tas, piemēram, var notikt caur nelikumīgu iejaukšanos, mēģinot arestēt valstu kuģus vai lidmašīnas, kas iebrauc teritoriālajos ūdeņos vai gaisa telpā bez atļaujas.⁵³ Līdz ar to ir nepieciešams pieskarties autores izvirzītajam otrajam jautājumam - kādas darbības tieši var tikt uzskatītas par valsts teritoriālās integritātes pārkāpumu.

Apskatot dažādu autoru viedokļus šajā jautājumā, ir iespējams nonākt pie secinājuma, ka teorijā tiek izdalīti divu veidu teritoriālās integritātes pārkāpumu veidi – tiešs un netiešs. Tiešs pārkāpums ir gadījumā, kad spēka pielietošana ir attiecināma uz valsti, kas ir viens no valsts starptautiski prettiesiskas rīcības elementiem un ir regulēts ANO Starptautisko tiesību komisijas Pantos par valsts atbildību.⁵⁴ Šādas darbības tieši var tikt attiecinātas uz valsti, ja tās veic valsts orgāns kā, piemēram, militārie spēki vai arī valsts ir realizējusi efektīvu kontroli. Kā arī pastāv citi priekšnoteikumi, lai noteiktas darbības tiktu attiecinātas uz valsti, kuri šobrīd netiks plašāk izklāstīti.

Vēl uzskatāmāks piemērs par to, kā valsts teritoriālā integritāte var tikt pārkāpta, ir 1974. gada ANO ĢA rezolūcija Nr. 3314 "Par agresijas definīciju", kurā ir minēti vairāki pārkāpumu veidi – iebrukums, okupācija, bombardēšana, blokāde vai uzbrukums citas valsts bruņotajiem spēkiem utt.⁵⁵

Otrs no pārkāpumu veidiem ir netiešs, kas arī var izpausties uzbrukumos, bet tie nebūs attiecināmi tieši uz valsti, jo pārkāpēj valsts nav izmantojusi savus orgānus vai veikusi efektīvu kontroli.⁵⁶ ANO ST Nikaragvas spriedumā, salīdzinot šīs abas teritoriālās integritātes pārkāpumu formas, ir secinājusi, ka pirmā gandrīz vienmēr izpaudīsies kā bruņots uzbrukums, taču otrā saturēs „mazāk smagas spēka izmantošanas formas”.⁵⁷ Respektīvi, ANO ST uzskata, ka netiešs teritoriālās integritātes pārkāpums izpaudīsies caur nevardarbīgām darbībām un netiks pielietots bruņots spēks, kā arī šīs darbības neveiks pati valsts, bet gan grupējumi, kas rīkojas savu interešu vārdā.

Līdz ar to ir prezumējams, ka starptautiskās tiesības aizliedz spēka pielietošanu ne tikai starp valstīm, bet arī starp personu grupējumiem un valsti. Aizliegums, turklāt ir, nostiprināts Deklarācijā par draudzīgajām attiecībām, kurā teikt, ka „katrai valstij ir pienākums atturēties

⁵³ Marxen Ch., 2015, p.13.

⁵⁴ Ibid, p.17.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid, p.18.

⁵⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 101.

no konfliktu starp civiliedzīvotājiem vai terora aktu organizēšanas, ierosināšanas, palīdzības vai dalības tajos citā valstī, vai līdzdalības organizētos pasākumos tās teritorijā, kuri ir vērsti uz šādu darbību veikšanu, ja šajā punktā radītās darbības rada spēka izmantošanas draudus vai tā izmantošanu”.⁵⁸ Pamatojoties uz šo regulējumu, ANO ST Nikaragvas lietā sprieda, ka arī kaujinieku, kas nepieder pie valsts militārajiem spēkiem, apbruņošana un trenēšana ir aizliegta, jo attiecīgās darbības pārkāpj spēka lietošanas aizliegumu.⁵⁹

Apkopojot iepriekš minēto, starptautiskie tiesību akti, galvenokārt, aizsargā valstu teritoriālo integritāti un uzliek valstīm pienākumu to ievērot vienai pret otru. Kas attiecas uz dažādām etniskajām grupām, starptautiskajās tiesībās nav noteikta viedokļa, vai arī tiem ir tiesības uz teritoriālās integritātes aizsardzību. Autores ieskatos, šādiem nevalstiskiem veidojumiem būtu jābūt tiesībām uz teritoriālās integritātes aizsardzību pret ārējiem agresoriem, bet tiem ir jārespektē arī citu valstu teritoriālā integritāte, kā arī tās valsts, kurā viņi realizē savu kontroli. Tas, savukārt, nozīmē to, ka zem teritoriālās integritātes principa ir iespējams ievietot ne tikai valstis, bet arī etniskus grupējumus.

2.3. Teritoriālās integritātes kolīzija ar tiesībām uz pašnoteikšanos

Tiesības uz pašnoteikšanos, kā jau darba pirmajā nodaļa tika secināts, ir saturiski strīdīgs princips, kura piemērošana un kolīzija ar citiem starptautisko tiesību principiem izraisa ne mazums problēmu. Tieši teritoriālā integritāte ir tā, kas kolidē ar tiesībām uz pašnoteikšanos, un, tā kā starptautiskajās tiesībās nepastāv noteikta principu hierhija, respektīvi, vienam vai otram tiesību principam netiek piešķirts vienmēr augstāks spēks, ir nepieciešams izprast, kā attiecīgie institūti mijiedarbojas praksē.

Starptautiskajās tiesībās tautu pašnoteikšanās princips tiek definēts kā tiesības brīvi noteikt savu politisko statusu un brīvi īstenot savu ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību, un vēsturiski tas attīstījās dekolonizācijas procesu ietvaros. Tiesa, vērtējot pašnoteikšanās principu tikai koloniālā kontekstā, asa sadursme ar teritoriālo integritāti nevar rasties, jo valsts, kura ir ieguvusi attiecīgu teritoriju savā pārvaldē un pēc tam to zaudējusi, īsti neizjūt teritoriālās vienotības apdraudējumu, jo kolonijas pēc savas būtības atradās ģeogrāfiski attālinātā valsts

⁵⁸ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 1970.

Pieejams: <http://www.un\documents.net/a25r2625.htm> [aplūkots 15.03.2019.]

⁵⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 118-119.

politiskā un ekonomiskā kontrolē. Taču kā jau darba sākumā tika konstatēts, tad tiesības uz pašnoteikšanos var piemist ne tikai bijušajām kolonijām, bet arī noteiktām iedzīvotāju grupām, kas vēlas atdalīties un izveidot savu neatkarīgu valsti. Un šādā situācijā rodas sadursme starp teritoriālo integritāti, valstij nevēloties pieļaut sašķelšanos, un tiesībām uz pašnoteikšanos, noteiktai iedzīvotāju daļai vēloties izveidot jaunu suverēnu valsti.

Šo divu principu sadursmi, autoresprāt, ļoti veiksmīgi atrisināja jau iepriekš pieminētā Kanādas Augstākā tiesa, kura savā spriedumā par Kvebekas provinces tiesībām atdalīties secināja, ka „starptautiskie tiesību akti paredz, ka tautu tiesības uz pašnoteikšanos tiek īstenotas jau esošo suverēno valstu ietvaros, ar mērķi saglabāt šo valstu teritoriālo integritāti” un ka tiesības atdalīties rodas tikai „pie galējas nepieciešamības un īpaši izvērtētos apstākļos”.⁶⁰ Šeit, savukārt, iezīmējas prakse tiesības uz pašnoteikšanos pakļaut teritoriālajai integritātei, precīzāk, pašnoteikšanās realizējas tikai tik tālu, cik tas neietekmē valsts teritoriālo vienotību. Pamatojoties uz Kanādas Augstākās tiesas nostāju, jāatzīst, ka Kosovas tautai šajā gadījumā bija tiesības realizēt pašnoteikšanos atdaloties, neatkarīgi no tā, ka tas grautu Serbijas teritoriālo vienotību, jo pielietotā vardarbība no Serbijas puses, autores ieskatos, noteikti izpilda galējās nepieciešamības kritēriju.

Lai īstenotu iepriekš minēto mehānismu, teorijā tiek izvirzīti trīs priekšnoteikumi: efektīvs prasījuma process, pierādījumi, ka mātes valsts nespēj vai nevēlas atgūt kontroli pār prasītājiem un iebildumu neesamība pret prasītājas valsts starptautisko atzīšanu.⁶¹ Līdz ar to šādā gadījumā tiek rasts kompromiss starp tiesībām uz pašnoteikšanos un teritoriālo integritāti, neaizskarot neviena tiesības. Kā piemēru var minēt Austrumpakistānas atdalīšanos no Pakistānas, izveidojot jaunu valsti - Bangladešu. Brīdī, kad pēc Indijas un Pakistānas kara 1971.gadā Pakistāna zaudēja kontroli pār austrumu daļas teritoriju un nebija vairs spējīga to atjaunot, visi ceļi tika atvērti Bangladešas uzņemšanai ANO. Savukārt, Pakistāna neveica nekādas darbības, kas liecinātu par pretošanos Bangladešas starptautiskajai atzīšanai.⁶²

Turpretī tieši pretēja prakse ir redzama Ziemeļkipras Turku Republika (tupmāk – Ziemeļkipra) situācijā, kur gan Kipras Republika, gan ANO konsekventi atturas atzīt Ziemeļkipras teritoriju kā neatkarīgu valsti, pamatojoties uz Kipras Republikas centieniem valsti atkal apvienot vienā veselumā. Kā redzams, šajā gadījumā mātes valsts turpina cīnīties par kontroles atgūšanu zaudētajā Ziemeļkipras teritorijā un ir iebildusi pret šīs teritorijas

⁶⁰ Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para. 122, 126.

Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 16.03.2019.]

⁶¹ Blay S. 2012, p. 866.

⁶² Ibid.

atzīšanu par suverēnu valsti, tādējādi nostiprinot teritoriālās integritātes principa pārākumu pār tiesībām uz pašnoteikšanos. Ja kāda no pasaules valstīm izteiktu vēlmi Ziemeļkipru atzīt par neatkarīgu valsti, tas nozīmētu iejaukšanos Kipras Republikas iekšlietās un teritoriālajā integritātē.⁶³

Apskatot iepriekš minētos piemērus, ir redzams, ka, pieņemot lēmumu, kuram no diviem principiem būs pārākums attiecīgajā situācijā, pamatā ir vairāki apsvērumi un nepastāv vienotas mērauklas, pēc kuras vadīties. Tomēr autorei šķiet, ka viens no galvenajiem faktoriem ir tās valsts attieksme, kuras teritoriālā integritāte var tikt apdraudēta, atstājot tiesības uz pašnoteikšanos otršķirīgas. Tas gan nebūt nenozīmē, ka tās zaudē pielietojumu, drīzāk gan pierāda, ka tiesības uz pašnoteikšanos realizējas visefektīvāk valsts iekšienē.

To, ka praksē visbiežāk priekšroka tiek dota teritoriālās integritātes principam, ataino arī ANO ĢA 1960. gadā pieņemtā rezolūcija Nr. 1514, nosakot, ka „jebkurai tautai ir tiesības uz pašnoteikšanos”, taču „jebkurš mēģinājums ar mērķi daļēji vai pilnībā izjaukt valsts nacionālo un teritoriālo vienotību ir pretrunā ANO Statūtu principiem”.⁶⁴

Turpretī Kosovas gadījumā, ir iespējams redzēt sekas, kad iestājas Kanādas Augstākās tiesas izvirzītai kritērijs par „galēju nepieciešamību un īpaši izvērtētiem apstākļiem”⁶⁵, jo, autores ieskatos, pastāvīga cilvēku apspiešana atbilst iepriekš minētajiem nosacījumiem. Respektīvi, šādā gadījumā tautai var rasties tiesības uz atdalīšanos, un Serbijas tiesības uz teritoriālo integritāti zaudē savu pārākumu pretstatā svarīgu cilvēktiesību normu realizācijai. Gluži pretēja situācija bija novērojama Spānijā, kad Katalānijas iedzīvotāji vēlējās nodibināt suverēnu valsti. Starptautiskās sabiedrības atturīgumu atzīt Katalāniju par suverēnu republiku, var pamatot ar faktu, ka katalāņu iekšējās pašnoteikšanās tiesības netika smagi ierobežotas. Tieši pretēji, Spānija ir piešķirusi Katalānijai autonoma apgabala statusu, tādējādi teritoriālās integritātes princips šajā situācijā būs pārāks.

Kamēr dažu tiesību zinātnieku viedokļi sveras par labu teritoriālās integritātes aizsardzībai, citi izvirza priekšnosacījumu, ka gadījumā, ja noteikta cilvēku grupa ir skaidri pieteikusi savu vēlmi būt neatkarīgai, kam pamatā ir stingri izvērtēti apsvērumi, tai ir jāsniedz tās gribētā neatkarība, taču tam ir jānotiek caur miermīlīgu robežu maiņu, pamatojoties uz attiecīgo valstu vienošanos.⁶⁶ Tas, savukārt, ļauj secināt, ka uzspiešana Kosoviešiem respektēt

⁶³ Blay S. 2012, p. 866.

⁶⁴ General Assembly Resolution 1514 (XV), 1960.

Pieejams: <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> [aplūkots 16.03.2019.]

⁶⁵ Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para. 122, 126.

Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 17.03.2019.]

⁶⁶ Türk D. Recognition of States: A Comment. In: European Journal of International Law, Vol.4, No.1, 1993, p.71.

Serbijas teritoriālo integritāti, izraisītu tikai liekus vardarbības aktus, līdz ar to autore nonāk pie atziņas, ka šo divu kolidējošo principu savienošana ir iespējama tik tālu, cik tā nenoved pie vispārējiem nemieriem valstī un smagiem cilvēktiesību pārkāpumiem.

3. TIESĪBAS ATDALĪTIES NO VALSTS

3.1. Mierinājuma atdalīšanās

Autore, analizējot tiesības uz pašnoteikšanos un teritoriālās integritātes principu, izšķir divus galvenos valsts atdalīšanās pamatus. Kā pirmais ir atdalīšanās, kas pamatota ar dekolonizāciju, respektīvi, tautai ir tiesības atdalīties un veidot suverēnu valsti, ja tā ir eksistējusi kā kolonija mātes valstij. Otrs atdalīšanās pamats ir gadījumā, kad tautai tiek maksimāli ierobežotas iekšējās pašnoteikšanās tiesības, apspiežot to un tādējādi, rodoties tiesībām atdalīties no jau eksistējošas valsts. Autore vēlas uzsvērt, ka turpmākajā darba gaitā tiks analizēts tieši otrs atdalīšanās gadījums, tā regulējums starptautiskajās tiesībās un valstu prakse.

Otrais no atdalīšanās pamatiem ietver ļoti būtisku niansi. Ir jāņem vērā, ka atdalīties vēlas nevis jau agrāk pastāvējusi valsts, bet gan iedzīvotāju kopums, kas tiecas izveidot pilnīgi jaunu un suverēnu valsti. Kā jau iepriekš darbā apskatīts, teorijā pastāv diskusijas par to, vai noteiktai daļai iedzīvotāju var piemist tiesības uz ārējo pašnoteikšanos, kas, savukārt, noved pie atdalīšanās. Šāda problemātika mūsdienās ir radusies, jo starptautiskās tiesības, tai skaitā, tādi principi kā tiesības uz pašnoteikšanos un teritoriālā integritāte, būtībā regulē tikai attiecības starp valstīm. Taču prakses piemēri ir pierādījuši, ka ir ne mazums situāciju, kad starptautiskajām tiesībām ir jāregulē attiecības, kas nodibinājušās ne tikai starp valstīm kā tiesību subjektiem, bet arī starp atsevišķu iedzīvotāju grupu un valsti.

Lai noskaidrotu vai pastāv tiesība atdalīties gadījumā, ja tautai tiek radikāli ierobežotas iekšējās pašnoteikšanās tiesības, ir nepieciešams apskatīt normatīvo regulējumu un prakses piemērus, kas atbalsta šādu institūtu. Attiecīgā analīze vēlāks ļaus arī nonākt pie secinājuma, vai šāds atdalīšanās priekšnoteikums ir ieguvis paražu tiesību normas spēku.

Kā viens no būtiskākajiem normatīvajiem avotiem un iespējams vienīgais, kas tiek tulkots par labu mierinājuma atdalīšanās iespējai, ir Deklarācija par draudzīgajām attiecībām, kurā regulēts, ka tiesības uz pašnoteikšanos „nedrīkst iztulkot kā atļauju vai atbalstu jebkurai rīcībai, ar kuru var pārkāpt vai graut pilnīgi vai daļēji neatkarīgu un suverēnu valstu teritoriālo integritāti un politisko vienotību, kuras ievēro tautu vienlīdzības un pašnoteikšanās principus un kuru valdības to teritorijā pārstāv visu iedzīvotāju intereses bez jebkādas izšķirības attiecībā

uz rasi, ticību vai ādas krāsu”.⁶⁷ Deklarācijas par draudzīgajām attiecībām attiecīgais teksts identiski ir minēts arī citos cilvēktiesību dokumentos, kā 1993.gada Vīnes deklarācijā un 1995.gada ANO ĢA deklarācijā 50. gadadienas sakarā.⁶⁸

Lasot šo regulējumu, pirmšķietami rodas pārlicība, ka tas aizsargā teritoriālās integritātes konceptu. Taču starptautisko tiesību teorētiķi šo regulējumu interpretē tādejādi, ka valdībai ir pienākums visu tās tautu pārstāvēt bez jebkādas diskriminācijas, bet, ja daļa no tautas tiek diskriminēta, tai rodas tiesība atdalīties.⁶⁹ Respektīvi, ja valsts nerespektē tautas tiesības uz pašnoteikšanos, tā zaudē beznosacījuma tiesības prasīt, lai tiktu respektēta tās teritoriālā integritāte.⁷⁰ Lai arī Deklarācija par draudzīgajām attiecībām nav juridiski saistoša valstīm, tai ir vērā ņemama politiskā ietekme, kā arī nozīme paražu normu rašanās procesos, tāpēc valstis cenšas ievērot deklarācijā atrunāto, lai nodrošinātu kārtību starptautiskajā sabiedrībā. Līdz ar to ir iespējams uzskatīt, ka valstis augstāk minēto pieņem par pareizu rīcības modeli.

Nozīmīgs prakses piemērs ir Ālandu salu lieta, kura bija viena no pirmajām, kas aizsāka diskusiju par teritoriālās integritātes un pašnoteikšanās principa kolīziju, un tiesībām atdalīties. Jau tālajā 1921. gadā Tautu Savienībai bija jāpieņem lēmums, vai pieļaut Ālandu salu atdalīšanos no Somijas un pievienošanos Zviedrijas Karalistei, jo pamatā salu iedzīvotāji bija zviedru izcelsmes. Juridiskā Komiteja, kas bija izveidota ar mērķi atrisināt radušos situāciju, uzskatīja, ka tiesības uz pašnoteikšanos ir jāsaprot kā politisks princips. Taču vēlāk tā atzina, ka situācijā, kad ir radies strīds par robežu noteikšanu kontekstā ar plašām kara darbībām, tiesības uz pašnoteikšanos kļūst par juridisku kritēriju veiksmīgai strīdu atrisināšanai. Gan no vietējo, gan starptautisko tiesību normu skatupunkta, valstu izveidošanās, pārveidošanās un sadalīšanās kara darbību rezultātā, rada situācijas, kuras lielā mērā nevar atrisināt ar pozitīvajām tiesību normām, un šādos apstākļos var tikt pielietotas tiesības uz pašnoteikšanos. Turklāt atsevišķu iedzīvotāju grupu centieni realizēt pašnoteikšanos, kas ir balstīti uz senām tradīcijām vai kopīgu valodu, ir jāņem vērā, lai nodrošinātu mieru gan valsts iekšienē, gan starp valstīm.⁷¹

⁶⁷ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 1970. Pieejams: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [aplūkots 23.03.2019.]

⁶⁸ Thürer D., Burri T. Secession. In: Wolfrum R. (eds.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press Oxford: 2012, Vol. 7, p.57.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Kirgis F. The Degrees of Self-Determination the United Nations Era. In: *American Journal of International Law*, Vol. 88, No. 2, 1994, p.306.

⁷¹ International Committee of Jurists. Report upon the legal aspects of the Aaland Islands question. *League of Nations Official Journal*, No. 3, 1920, p. 6.

Vēlāk izveidotā Referentu Komiteja atzina, ka minoritātes atdalīšanās no valsts un pievienošanās citai, var tikt realizēta tikai izņēmuma situācijās kā galējā nepieciešamība, ja valsts nevēlas vai nespēj nodrošināt tiesības uz iekšējo pašnoteikšanos.⁷² Arī šis, gandrīz simt gadus atpakaļ izteiktais atzinums, ļauj nonākt pie secinājuma, ka mierinājuma atdalīšanās ir iespējama un liela daļu valstu atzīst šādu izņēmuma risinājumu. Tiesa, rūpīgi izvērtējot apstākļus kā tas ietekmētu valsti, no kuras iedzīvotāji vēlas atdalīties. Tomēr kritiski ir nepieciešams vērtēt garo laika periodu, kas ir pagājis kopš attiecīgā sprieduma, jo, kā zināms, starptautiskās tiesības ir tā nozare, kas attīstoties piedzīvo lielākās pārmaiņas, katrai nākamajai paaudzei interpretējot vispār zināmus jēdzienus jau no cita skata punkta.

Nepieciešamība konstatēt cilvēktiesību pārkāpumus, lai realizētu atdalīšanos, minēta arī lietā Katangas tautas kongress pret Zairu (tagad – Kongo Demokrātiskā Republika). 1960. gadā, kad Kongo Demokrātiskā Republika pasludināja neatkarību no Beļģijas, šādu vēlmi izteica arī Katangas provinces iedzīvotāji, pasludinot neatkarību no Kongu tikai dažas dienas vēlāk. Tomēr šis mēģinājums nebija veiksmīgs, un turpmākos gadus Katanga neapmierināta teorētiski palika Kongo valsts sastāvā. Taču 1992. gadā Katanga iesniedza sūdzību Āfrikas Savienības Komisijā, lūdzot atzīt Katangas tiesības uz neatkarīgu valsti.⁷³

Kas ir interesanti un nenoliedzami veido vienotu izpratni jautājumā par atdalīšanos, Āfrikas Savienības Komisija nolēma nepiešķirt Katangas provincei tiesības uz neatkarīgu valsti, jo nav konkrētu pierādījumu par cilvēktiesību pārkāpumiem tādā mērā, lai tiktu apšaubītas Kongo teritoriālās integritātes pārākums. Un turklāt nav pierādījuma tam, ka Katangas iedzīvotājiem būtu liegta iespēja piedalīties valdības darbā. Līdz ar šiem secinājumiem, Āfrikas Savienības Komisijas uzskatīja, ka Katangai ir jārealizē tiesības uz pašnoteikšanos iekšēji, neapdraudot Kongo suverenitāti un teritoriālo integritāti.⁷⁴

Āfrikas Savienības Komisija secinājums autores ieskatos vērtējams atzinīgi, un palīdz abām strīdus iesaistītajām pusēm rast kompromisu. Taču neskaidrību rada vārdi „cilvēktiesību pārkāpums tādā mērā”, respektīvi, rodas jautājums, kāds ir attiecīgais smaguma līmenis, kuru ir jāsasniedz cilvēktiesību pārkāpumiem.

Un, protams, par labu mierinājuma atdalīšanās konceptam runā jau pieminētais Kanādas Augstākās tiesas atzinums par Kvebekas provinces tiesībām atdalīties: „Starptautiskie tiesību akti paredz, ka tautu tiesības uz pašnoteikšanos tiek īstenotas jau esošo suverēno valstu ietvaros,

⁷² International Committee of Jurists. Report upon the legal aspects of the Aaland Islands question. League of Nations Official Journal, No. 3, 1920, p. 6.

⁷³ Thürer D., Burri T. 2012, p.60

⁷⁴ Katangese Peoples' Congress v. Zaire. African Commission on Human and Peoples' Rights, Comm. No. 75/92, 1995. Pieejams: <http://hrlibrary.umn.edu/africa/comcases/75-92.html> [aplūkots 23.03.2019.]

ar mērķi saglabāt šo valstu teritoriālo integritāti” un ka tiesības atdalīties rodas tikai „pie galējas nepieciešamības un īpaši izvērtētos apstākļos.”⁷⁵ Tomēr atkal ir jāuzdod jautājums, vai nacionālo tiesu nolēmumi ir līdzvērtīgi ANO ST nolēmumiem. Tiesa, ANO ST Statūtu 38.panta 1.daļas d) punkts kā starptautisko tiesību avotu uzskaita arī tiesu lēmumus, bet nepastāv skaidra regulējuma, vai par tiem būtu uzskatāmi tikai ANO ST vai arī nacionālo tiesu lēmumi. Autore gan uzskata, ka neatkarīgi no tā kā lēmums tas ir, tas tomēr veido valstu praksi un nostāju attiecīgajā jautājumā.

Starptautisko tiesību eksperts M.Kohens uzskata, ka, lai arī juridiskais pamats šādas atdalīšanās iespējamībai ir samērā vājš, tas nebūt nav nepietiekams. Notikumi, kas ļāva iegūt neatkarību Bangladešai un Kosovas autonomā statusa iegūšana zem ANO pastāvīgās pārstāvniecības, var tikt klasificēti kā stingrs pamats mierinājuma atdalīšanās mehānisma attīstībai.⁷⁶ Autore arī vēlas pievienoties šai nostājai, piebilstot, ka ir nepieciešams noskaidrot, vai situācija Kosovā ir aizsākusi jauna mehānisma attīstību starptautiskajās tiesībās vai ir notikusi tikai jau zināmas prakses nostiprināšanās. Kosovas krīzes analīzei autore padziļināti pieskarsies turpmākajā darba gaitā, lai noskaidrotu, vai attiecīgais prakses piemērs ir nostiprinājis jaunu paražu tiesību normu par mierinājuma atdalīšanos.

Tiesa, ir arī argumenti, kas cīnās pret mierinājuma atdalīšanās konceptu, liekot uzsvāru uz starptautisko tiesību būtību un mērķi, kas ir miers, stabilitāte un cilvēktiesību normu ievērošana. Respektīvi, ja šādas atdalīšanās mehānisms tiktu atzīts pilnībā, tas radītu draudus valstu teritoriālajai integritātei un suverenitātei, kas izraisītu haosu un valstu sadrumstalošanos. Šobrīd divi pēdējie principi nodrošina noteiktību un paļāvību starptautiskajā sabiedrībā, ka valstu teritorijas un iekšējā iekārta netiks negaidīti iedragātas. Autore, savukārt, uzskata, ka tieši mierinājuma atdalīšanās iespējamības pilnīga noliegšana var izraisīt plašāku agresiju un destabilizāciju starptautiskajā vidē, jo cilvēku elementārā nepieciešamība pēc jēgpilnas eksistences tiek apspiesta.

3.2. Kosovas krīze

Kosovas krīze ir nenoliedzami viens no pēdējiem un visskaļākajiem gadījumiem, kas ataino mierinājuma atdalīšanās būtību. Kā arī šie notikumi kalpo par piemēru, kā tiesību uz

⁷⁵ Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para. 122, 126.

Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 23.03.2019.]

⁷⁶ Kohen M. Secession. International Law Perspectives. Cambridge, Cambridge University Press: 2006, p.42.

pašnoteikšanos realizācija var pārāugt vardarbīgā bruņotā konfliktā.⁷⁷ Kosovos piemērs ļauj nonākt pie jautājuma, vai valstis ir pieņēmušas atdalīšanās mehānismu cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos kā starptautisko paražu tiesību normu vai tomēr tikai ir aizsākts normas izveides process.

Kosovas teritorija vēsturiski ir bijusi Serbijas viens no reģioniem un samērā lielas diskusijas tas agrāk nebija izraisījis, jo reģiona iedzīvotājiem Serbijas 1974. gada konstitūcijā tika nodrošināta pietiekama autonomija savos lēmumos. Taču, kad 1989. gadā Miloševića valdība iesniedza likumprojektu, ar kuru bija paredzēta Kosovos autonomijas būtiska ierobežošana, sākās masu nemieri starp Kosovos izveidotajiem bruņotajiem spēkiem un Serbijas tiesībsargājošajām iestādēm. Dienā, kad tika lemts par likumprojekta pieņemšanu Kosovā, tās valdības ēku ielēna serbu spēki, tādējādi radot spiedienu uz Kosovos amatpersonām. Rezultātā, lai arī ar nepietiekamu balsu vairākumu, grozījumi tika pieņemti, un tika likvidētas visas Kosovos administratīvās iestādes.

1995. gadā ANO Cilvēktiesību komitejas īpašais ziņotājos darīja zināmu ANO ĢA par liela mēroga cilvēktiesību pārkāpumiem, kas tika veikti pret Kosovos reģiona iedzīvotājiem. Serbijas policija sistemātiski vērsās pret etniskajiem albāņiem, kas ir Kosovos pamatiedzīvotāji, veicot masu arestus un slepkavības. Kā arī etniskie albāņi tika atlaisti no civilā dienesta, skolām, slimnīcām un tika konfiscēti to īpašums. Tika veikta jebkādu izglītības iestāžu aizvēršana, kur mācības notika albāņu valodā, un citu kultūras centru iznīcināšana. Attiecīgās darbības izraisīja masveida etnisko albāņu migrāciju prom no Kosovos.⁷⁸

Saprotot, ka nav iespējams panākt konstruktīvas sarunas starp Kosovos un Serbijas līderiem, kas vedinātu uz izlīgumu, ANO DP pieņēma rezolūciju Nr.1244, ar kuru tika izveidota ANO pagaidu pārvaldes misija Kosovā un bloķēta jebkāda Serbijas iejaukšanās. Turpmāk sarunas tika vestas ar ANO palīdzību, taču nekāds kompromiss nebija panākams, jo Kosova stingri uzstāja, ka neatgriezīsies Serbijas sastāvā. 2008. gadā, kad Kosovos lemt spēja tika atjaunota, taču vēl joprojām atrodies ANO kontrolē, tā pasludināja neatkarību. Šodien 113 no 193 ANO dalībvalstīm ir atzinušas Kosovos neatkarību.⁷⁹

Daudzu valstu viedoklis atšķiras par to, vai Kosovos neatkarības deklarācija ir likumīga un nav pārkāpusi starptautisko tiesību normas. Šī iemesla dēļ, ANO ĢA 2008. gadā uzdeva

⁷⁷ Direk O.F. Security detention in international territorial administrations: Kosovo, East Timor and Iraq. Brill Nijhoff: 2015, p.120.

⁷⁸ United Nations General Assembly Resolution 49/204, 1994.

Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r204.htm> [aplūkots 24.03.2019.]

⁷⁹ Kosovo. Chronology of Events, 2019.

Pieejams: <https://www.securitycouncilreport.org/chronology/kosovo.php> [aplūkots 24.03.2019.]

jautājumu ANO ST, vai vienpusēja neatkarības deklarācija ir saskaņā ar starptautiskajām tiesībām.

Viedokli ANO ST izteica vairākas valstis un jāpiebilst, ka argumenti, kas atbalstīja Kosovas rīcību lielā mērā neatšķīrās. Galvenokārt, tika izmantotas teorētiskās atziņas, kā arī iepriekš aprakstītie prakses piemēri. Piemēram, Vācija izvirzīja divus kritērijus, kuriem ir jāizpildās kumulatīvi, lai Kosovas atdalīšanās būtu uzskatāma par leģitīmu. Pirmkārt, tā ir jau iepriekš minētā iekšējo pašnoteikšanās tiesību ierobežošana jeb smagu cilvēktiesību pārkāpumu veikšana pret kosoviešiem. Otrkārt, ir izsmeltas visas alternatīvas, kas palīdzētu novest pie kompromisa. Vācija uzsvēra, ka Kosova un Serbija jau vairākkārt ir centušās rast risinājumu, taču tas ir bijis nesekmīgi, šādā gadījumā Kosovas neatkarības atzīšana ir vienīgais racionālais risinājums, kas sekmētu miera panākšanu.⁸⁰ Vācijas izvirzītais otrais kritērijs netieši ļauj izdarīt secinājumu, ka situācijās kā Kosovā valstīm primāri ir jācenšas rast izlīgumu un darīt visu iespējamo, lai valsts saglabātu savu teritoriālo vienotību. Taču, ja tas nav iespējams, tad atdalīšanās var kalpot kā efektīvs risinājums.

Arī Nīderlande atbalstīja Kosovas neatkarības deklarāciju, pamatojot savus argumentus ar jau vispār zināmu teoriju. Proti, tā atsaucās uz ANO rezolūcijas Nr.2526 7.paragrāfu, kurš, kā jau iepriekš darbā tika apskatīts, nosaka, ka teritoriālā integritāte zaudē savu pārākumu iepretim pašnoteikšanās tiesībām, ja valsts tās neievēro.⁸¹

Tieši pretēju viedokli, piemēram, izteica Kipra, pamatojot to arī ar ANO rezolūcijas Nr.2526 7.paragrāfa regulējumu, bet akcentējot tieši teritoriālās integritātes graušanas aizliegumu. Kā arī uzsvēra, ka trūkst prakses piemēru un pozitīvo tiesību normu, kas pieļautu mierinājuma atdalīšanos. Turklāt tika izmantoti Dž.Krauforda un Kanādas Augstākās tiesas atzinumi lietā par Kvebekas tiesībām atdalīties, bet izceļot atziņas, ka nepastāv stingras nostājas starptautiskajās tiesībās par atdalīšanās pieļaujamību.⁸² Šāda interpretācija ir interesanta, jo gan Dž. Kraufords, gan Kanādas Augstākā tiesa tomēr tiecas par labu mierinājuma atdalīšanās iespējai starptautiskajās tiesībās.

⁸⁰ Written Statement of The Federal Republic of Germany, 2009, p.35. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]

⁸¹ Written Statement of The Kingdom of The Netherlands, 2009, p.8. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]

⁸² Written Statement of The Republic of Cyprus, 2009, p.37. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]

Kosovas neatkarību un mierinājuma atdalīšanos neatzīst arī Spānija, pasakot, ka šāda atdalīšanās, kas kalpo kā tiesiskās aizsardzības vai sankciju mehānisms, nav atbilstoša un tam starptautiskajās tiesībās nav juridiska pamata.⁸³

Arī Latvija sniedza savu pozīciju ANO ST, atzīstot Kosovas neatkarību.⁸⁴ Tiesa gan, Latvijas viedoklis nebija samērā pārliecinošs un balstīts uz konstruktīviem argumentiem. Autores ieskatos, saturiski Latvijas sniegto viedokli varētu uzskatīt par dažu vispārīgu faktu pārstāstu. Kā arī Latvijas nostāju Kosovas neatkarības jautājumā netieši raksturo forma, kādā atzinums tika sniegts, respektīvi, tas tika izdarīts tikai ar ārlietu ministra ziņojumu. Lai arī Latvija atzina Kosovas neatkarības deklarāciju par atbilstošu starptautiskajām tiesībām, balstoties vien uz argumenta, ka Kosova ir izmantojusi tai piederošās pašnoteikšanās tiesības, tomēr nekas netika minēts par Kosovas tiesībām uz mierinājuma atdalīšanos. Šāda rīcība līdz ar to rada arī jautājumu, vai Latvijas interesēs ir atzīt mierinājuma atdalīšanos starptautiskajās tiesībās.

Pirmkārt, autore vēlas uzsvērt, ka attiecīgais jautājums nav atbildams viennozīmīgi. Teorētiski šādas tiesības esamību Latvija varētu atzīt, kā mērķi izvirzot cilvēktiesību aizsardzību. Taču, autoresprāt, Latvijai šobrīd nav izteikta nepieciešamība atzīt attiecīgo paražu tiesību normu. Ņemot vērā Latvijas apstākļus un tās teritorijas lielumu, vēl jo būtiskāk ir ieņemt stingru nostāju teritoriālās integritātes principa piemērošanā. Turklāt valstis vienmēr ir pieturējušas pie prakses teritoriālās integritātes principu nostādīt augstāk iepretim citiem starptautisko tiesību principiem. Tomēr jāatzīst, ka mierinājuma atdalīšanās tiesības atzīšana ir ārkārtīgi atkarīga no situācijas faktiskajiem apstākļiem. Tas, savukārt, pierāda, ka, lai arī vairākas valstis jau ir atzinušas mierinājuma atdalīšanās tiesību, tas nav pateicoties opinio juris, bet gan dažādu citu, tai skaitā politisku, apsvērumu dēļ.

Autore vēlas atzinīgi vērtēt Igaunijas sniegto atzinumu Kosovas neatkarības deklarācijas lietā. Igaunija noteica, ka starptautiskās sistēmas stabilitātes dēļ atdalīšanās ideja normāli nebūtu pieļaujama un tautu pašnoteikšanās tiesības būtu realizējamas valsts iekšienē. Taču izņēmuma gadījumos pašnoteikšanās tiesības var leģitimizēt valsts atdalīšanos, kā piemēru minot, ja mierinājuma atdalīšanās ir kā vienīgais aizsardzības mehānisms pret ilgstošu un rupju pašnoteikšanās tiesību ierobežošanu.⁸⁵

⁸³ Written Statement of The Kingdom of Spain, 2009, p.5. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]

⁸⁴ Written Statement of The Republic of Latvia, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings> [aplūkots 24.03.2019.]

⁸⁵ Written Statement of The Republic of Estonia, 2009, p.10. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]

Apskatot valstu atzinumus Kosovas krīzes jautājumā, vērojams interesants tiesību avotu pielietojums. Gandrīz katra no valstīm, neatkarīgi vai tā bija par vai pret Kosovas neatkarības deklarāciju, izmantoja vienus un tos pašus tiesību avotus, taču interpretācija stipri atšķīrās. Tas, autores ieskatos, norāda, cik komplicēts un drīzāk politisks, nevis juridisks ir šis jautājums. Tomēr autore vairāk nosliecas to valstu pusē, kas atbalsta Kosovas neatkarības deklarāciju, pamatojoties uz taisnīguma apsvērumiem. Respektīvi, kāpēc, lai tauta paliktu valsts sastāvā, ja tai netiek nodrošināta adekvāta tiesību realizācija. Kosovas atdalīšanās nav balstīta uz ekonomiskiem apsvērumiem vai populistiskām idejām, bet gan uz būtiskiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Autore uzskata, ka atdalīšanās bija vienīgais veids, kā panākt kompromisu un novērstu smagākus pārkāpumus.

Kas attiecas uz ANO ST viedokli, ir redzams, ka tā ir izvairījusies vērtēt daudz fundamentālākus jautājumus, ko, iespējams, sagaidīja starptautiskā sabiedrība un pieturējusies pie šauras ANO ĢA jautājuma interpretācijas. Respektīvi, ANO ĢA uzdeva jautājumu, vai Kosovas vienpusējā deklarācija atbilst starptautiskajām tiesībām un ANO ST sniedza atbildi, ka tā nepārkāpj starptautisko tiesību normas, taču kritiku ir izpelnījusies tiesas argumentācija.

ANO ST, galvenokārt, norādīja, ka no valstu prakses neizriet aizliegums pasludināt vienpusēju neatkarības deklarāciju. Turklāt 20.gs. otrajā pusē tiesības uz pašnoteikšanos tika interpretētas par labu tautām, kurām nav savas pašpārvaldes, kā arī tām, kas tiek pakļautas svešai varai vai ekspluatācijai, šādā veidā rodoties vairākām jaunām valstīm. Kā arī tiesa norādīja, ka ir bijuši arī citi prakses piemēri ar tautu atdalīšanos un neatkarības pasludināšanu, bet pamatojoties jau uz citiem faktoriem. Tas, savukārt, tiesas ieskatos norāda uz valstu nostāju, ka nav vispārīga aizlieguma starptautiskajās tiesībās vienpusējai neatkarības deklarācijai.⁸⁶

Turklāt ANO ST piebilda, ka vienpusējas neatkarības deklarācijas prettiesiskums nevar izrietēt no dokumenta būtības, bet gan gadījumos, ja tā tiek pasludināta, pārkāpjot spēka aizliegumu, kas ir jus cogens norma.⁸⁷ Kā arī tiesa uzskatīja, ka lietā nav nepieciešams risināt jautājumu par mierinājuma atdalīšanās tiesības esamību, jo ANO ĢA jautājuma būtība šādu pienākumu neuzliek.⁸⁸ ANO ST izvairījās analizēt arī Serbijas tiesību uz teritoriālās integritātes aizsardzību, kas varētu netieši norādīt uz vienpusējās deklarācijas prettiesiskumu.

Kopumā, autore uzskata, ka ANO ST atzinums ir ļoti skops būtisku starptautisko principu analīzē. Lai arī ANO ĢA uzdotais jautājums tiešām ir šauri noformulēts, ANO ST būtu

⁸⁶ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 2010, p.7.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 2010, p.8.

bijis vairāk jānododas kā tiesību uz pašnoteikšanos, teritoriālās integritātes un tiesībām uz mierinājuma atdalīšanos izvērtēšanai, kas dotu arī vienveidīgāku praksi šajos jautājumos. Tomēr ANO ST saturiski šaurais izvērtējums norāda uz to, cik komplicēti ir šie jautājumi, kā arī uz tiesas vēlmi palikt neitrālai jautājumā par mierinājuma atdalīšanos.

Par iespējamajiem iemesliem, kas ietekmēja ANO ST atzinuma saturu, Latvijas starptautisko tiesību eksperti izvirzīja tādus, kā Serbijas integrācijas process ES, ko visnotaļ kavētu Kosovas jautājuma sarežģīšana, kā arī atstātā iespēja pašai Serbijas valstij uzdot jautājumus ANO ST, kuri netika apskatīti 2010. gada atzinumā.⁸⁹

Par tiesas šauru atbildi, negatīvi izteicās arī ANO ST tiesnesis Simma savā atsevišķajā viedoklī. Viņa ieskatos tiesas pieeja, atrisinot attiecīgo jautājumu, nav bijusi taisnīga, turklāt mierinājuma atdalīšanās iespējamība starptautiskajās tiesībās būtu iekļāvusies jautājuma tvērumā. Simma gan nesniedz paplašinātu vērtējumu tam, vai mierinājuma atdalīšanās ir pieļaujama, bet akcentē šī jautājuma aktualitāti, un tiesas plašāka analīze būtu devusi pienesumu mūsdienu starptautisko tiesību attīstībai.⁹⁰

Vēl būtiski ir izcelt Kosovas situācijā laika periodu starp cilvēktiesību aizskārumiem, kas, iespējams, deva tiesības Kosovai atdalīties un faktisko neatkarības pasludināšanas brīdi. Respektīvi, Serbijas agresīvā rīcība pret kosoviešiem izpaudās viskritiskāk 1990. gadā, taču Kosova neatkarību pasludināja tikai 2008. gadā, kad tā jau gandrīz 8 gadu garumā atradās ANO aizsardzībā. Jautājums ir, vai bija pieļaujama atdalīšanās gandrīz 20 gadus vēlāk, kas, savukārt, palīdzēs pilnīgāk noskaidrot mierinājuma atdalīšanās saturu un to, cik ilgi šī tiesība varētu tikt īstenota.

Viena no valstīm, kas izcēla šī jautājuma problemātiku, bija Rumānija, norādot, ka situācija 2008. gadā bija stipri mainījusies. Serbija vairs neietekmēja Kosovas statusa attīstību, kā arī vairs netika veikti cilvēktiesību pārkāpumi. Līdz ar to, tā kā Kosovas tiesības uz pašnoteikšanos vairs netika pārkāptas, zuda arī tiesības uz mierinājuma atdalīšanos.⁹¹

Vācija, turpretī, izvirzīja pretargumentu, ka, pirmkārt, arī jaunā 2006. gada Serbijas konstitūcija acīmredzami neparedzēja Kosovai labākas nākotnes iespējas, jo tajā nekas neliecināja par Kosovas autonomijas iespējam Serbijas teritorijā. Tātad nepastāvēja nekāda

⁸⁹ Švarcs L. Diskusija par Starptautiskās tiesas konsultatīvo viedokli Kosovas jautājumā. Jurista Vārds, 2010, Nr.35. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/215751-diskusija-par-starptautiskas-tiesas-konsultativo-viedokli-kosovas-jautajuma/> [aplūkots 30.03.2019.]

⁹⁰ Declaration of judge Simma. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-03-EN.pdf> [aplūkots 05.04.2019.]

⁹¹ Written statement of Romania, 2009, p.44. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings> [aplūkots 06.04.2019.]

garantija, ka Kosova nenonāks tādā pašā stāvoklī, kādā tā bija pirms ANO administrācijas iesaistīšanās. Otrkārt, Vācija norādīja, ka, lai tauta realizētu tiesības uz ārējo pašnoteikšanos, sākotnēji ir jānotiek pārrunām par cita kompromisa piemērošanu, kas arī notika. Rezultātā, šo tiesību zaudēšana tā iemesla dēļ, ka tiek izpildīts tiesības realizācijas priekšnoteikums, būtu nelogiski un netaisnīgi. Precīzāk, tas, ka Kosova bija ANO pārvaldībā un izpildīja pienākumu veikt sarunas par cita kompromisa rašanu, nevar kalpot kā pamats argumentam, ka no Serbijas puses vairs nenotiek cilvēktiesību pārkāpumi, tāpēc Kosovas zaudē tiesības atdalīties jau pirms tās ir mēģināts realizēt.⁹²

Arī autore nepiekrīt Rumānijas izvirzītajam argumentam, ka šis laika periods, kas tika vēlēts sarunām, automātiski prezumē Serbijas vēlmi respektēt Kosovas pašnoteikšanās tiesības. Jāatzīmē, ka šis miera stāvoklis neradās pateicoties Serbijai, bet gan ANO, tādejādi padarot to par piespiedu mehānismu attiecībā uz Serbiju. Tātad šeit nav saskatāms Serbijas nodoms panākt izlīgumu ar Kosovu un dot tai autonomiju tās teritorijā. Rumānijas arguments būtu vērtējams pozitīvi, ja Serbija pati būtu izbeigusi cilvēktiesību pārkāpumus un devusi Kosovas iedzīvotājiem brīvi realizēt tiesības uz iekšējo pašnoteikšanos.

Kā galīgo konflikta atrisināšanas veidu to norādīja arī speciālais sūtnis Kosovas nākotnes statusa jautājumos M.Ahtisari. Savā atzinumā M.Ahtisari paskaidroja, ka atdalīšanās ir galējais risinājums miera nodrošināšanai starp Kosovu un Serbiju un ka citi iespējamie risinājumi ir izsmelti.⁹³ Tātad vēlreiz ir secināms, ka Kosova ir izpildījusi savu pienākumu iesaistīties sarunās par alternatīvas meklējumiem, taču tās nebija veiksmīgas un līdz ar to dod tiesības atdalīties.

Atgriežoties pie 2006. gada konstitūcijas, Serbija, sarunu laikā ar Kosovu to pasludinot, skaidri parādīja savu attieksmi Kosovas atdalīšanās jautājumā un liedza iespēju jebkāda kompromisa rašanai. Kas ir vēl būtiskāk, tā brīža Serbijas Ministru prezidents V.Kostjuņica savā runā par jaunās konstitūcijas saturu atzina, ka kosoviešiem netiks dota tiesība balsot par konstitūcijas pieņemšanu, kas nozīmē liegtas iekšējās pašnoteikšanās tiesības. Turklāt Ministru prezidents skaidri deklarēja, ka Kosova ir Serbijas sastāvā un neatkarīgi no sarunu rezultāta, tas nemainīs konstitūcijā noteikto.⁹⁴

⁹² Written Statement of The Federal Republic of Germany, 2009, p.36. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 06.04.2019.]

⁹³ Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status, 2007, para.5.

⁹⁴ Kostunica V. New constitution combines both state and national interests. Press release, 2006.

Pieejams: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/27231/new-constitution-combines-both-state-and-national-interests.php> [aplūkots 06.04.2019.]

Aplūkojot ANO ST atzinumu un, jo īpaši, citu valstu izteiktos viedokļus Kosovas jautājumā, autore vēlas izvirzīt tēzi, ka tiesības uz mierinājuma atdalīšanos, ja tāda pastāv, ir iespējams realizēt ilgtermiņā, kā to veica Kosova, tikai pie apsvēruma, ja valsts, kuras teritoriālā integritāte tiek apdraudēta neveic pasākumus, kas nodrošina turpmāku cilvēktiesību ievērošanu. Ar attiecīgo priekšnoteikumu autore vēlas ierobežot tiesību uz mierinājuma atdalīšanos izmantošanu laikā, tādējādi papildinot šī tiesību institūta saturu. Respektīvi, šādos gadījumos būtu jāveic izvērtēšana, vai valsts izrāda vēlmi uzlabot situāciju iekšējo pašnoteikšanās tiesību ievērošanā, un, ja tas netiek darīts kā tas ir redzams Serbijas gadījumā saistībā ar jaunās konstitūcijas pieņemšanu, tā zaudē iespējas prasīt, lai tauta, kura vēlas atdalīties, paliktu valsts sastāvā.

Izvērtējot ļoti dažādos valstu viedokļus par mierinājuma atdalīšanos, kā arī pamatojoties uz autores augstāk izvirzīto tēzi, kas prasa katras situācijas īpašu izvērtējumu, rodas pamatotas šaubas, vai attiecīgais atdalīšanās tiesību mehānisms savas komplicētības dēļ jebkad spēs iegūt paražas tiesību normas statusu, taču šī jautājuma analīze notiks turpmākajā darba gaitā.

3.3.Mierinājuma atdalīšanās kā paražu tiesību norma

Kā jau augstāk tika secināts, līdz ar ANO ST un valstu atziņām Kosovas neatkarības deklarācijas lietā netika radīti jauninājumi starptautiskajās tiesībās, tajā skaitā arī jautājumā par mierinājuma atdalīšanās iespējamību. Taču būtiski ir fakts, ka pirmo reizi vairākas pasaules valstis nebaidījās atzīt, ka šāda tiesība pastāv. Līdz ar to rodas jautājums, vai notikumi Kosovā un valstu izteiktie viedokļi, kā arī Kosovas neatkarības atzīšana ir padarījusi tiesības uz mierinājuma atdalīšanos par vienu no paražu tiesību normām.

Pirmkārt, ir jāatsaucas uz ANO ST Statūtu 38. pantu, kurā ir noteikts, ka viens no starptautisko tiesību avotiem ir „starptautiskās paražas kā pierādījums vispārējai praksei, kas tiek akceptēta kā likums”.⁹⁵ Tātad, valstij atzīstot kādu no paražu tiesību normām, tā apstiprina savu praksi attiecīgajā jautājumā un nosaka to sev kā saistošu tiesību normu.

Divi galvenie priekšnoteikumi, kam ir jāizpildās, lai paražu tiesību norma kļūtu par saistošu, ir valstu prakse un valstu uzskats, ka attiecīgais uzvedības noteikums ir nepieciešams un juridiski saistošs jeb opinio juris. Tieši pēdējais no procesiem ir noteicošais, jo, ja valstīm jebkurā situācijā būtu iespēja piemērot tikai jau esošo starptautisko regulējumu, starptautiskās

⁹⁵ ANO ST Statūti. Parakstīti: 24.10.1945. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=296704> [aplūkots 13.04.2019.]

tiesības nekad nemainītos, bet tas notiek un tam ir jānotiek, lai pielāgotos ar vien jaunām dzīves situācijām⁹⁶, kas ir starptautisko tiesību pamatideja.

Lai saprastu, vai mierinājuma atdalīšanās ir ieguvusi paražu normas statusu, pirmkārt, ir jāsecina, ka pastāv vienveidīga prakse lietot šo atdalīšanās mehānismu pie attiecīgajiem priekšnoteikumiem. Un, otrkārt, vai valstis uzskata, ka šī prakse ir obligāta, pamatojoties uz esošajām juridiskajām saistībām. *Opinio juris* esamība ir ārkārtīgi svarīga, jo tieši tas nošķir tiesību normu no citiem kontroles mehānismiem, kā etiķete vai morāle. Vēl jo vairāk, tas palīdz nošķirt ar likumu pamatotu rīcību no vienkārši politiski vēlamas uzvedības.⁹⁷

Atskatoties uz darbā minētajiem prakses piemēriem, kas skar mierinājuma atdalīšanās jautājumu, sākotnēji varētu šķist, ka pastāv pietiekami daudz prakses piemēru, kas to atbalsta, līdz ar to izpildot pirmo no paražu normas priekšnoteikumiem. Tomēr autorei jāatzīst, ka rūpīgi izvērtējot minētos prakses piemērus kā Kvebeka, Katanga, Bangladeša, Kosova u.c., kā arī, lasot dažādu autoru viedokļus, starptautiskajā sabiedrībā nav novērojama vienveidīga prakse šajā jautājumā. Šāds secinājums pamatojams ar katras situācijas individualitāti. Kā, piemēram, Kosovas gadījums ir atzīstams par unikālu ANO administrācijas ieviešanās dēļ. Vai šķietami veiksmīgais Bangladešas piemērs, kas tomēr apstākļu dēļ ir atšķirīgs, jo Bangladešas neatkarības iegūšanu lielā mērā sekmēja tieši Indijas armijas palīdzība. Kā arī A. Austs ir norādījis, ka, sākot no 1945. gada līdz pat Aukstā kara beigām, Bangladešas gadījums ir uzskatāms par vienīgo veiksmīgo prakses piemēru.⁹⁸ Turklāt ANO ST vērtējums katrā no šiem gadījumiem ir stipri atšķirīgs. Jāuzsver, ka jebkura valsts tomēr primāri vēlas saglabāt savu teritoriālo integritāti un atdalīšanās mehānisms tiek pielietots negribīgi.

Attiecībā uz vienveidīgu praksi ir jāpieskaras arī laika elementa analīzei. Respektīvi, cik ilgam ir jābūt laika periodam, kurā tiek realizēta vienveidīga prakse. Ir svarīgi noskaidrot, vai teorijā ir pieņemti noteikti kritēriji minimālajam nepieciešamajam laika periodam.

Daži autori uzskata, ka pastāv sfēras, kur nav nepieciešams ilgstošs laika periods, lai noformētos paražu tiesību norma. V.D. Degans raksta, ka paražu tiesību normās ir saskatāma valstu klusējot izteikta vienošanās, kura nepieprasa noteiktu laika periodu. Šāda koncepta pamatā pastāv iespēja, ka paraža var rasties pēkšņi bez noteiktiem prakses piemēriem.⁹⁹ Arī B. Čengs uzsvēra, ka attiecībā uz jaunām tiesību sfērām, piemēram, kosmosa izpēti, ir iespējama „tūlītēja paraža”, pamatojoties uz deklarācijām, kuras ir pieņēmušas ANO ĢA rezolūcijās.¹⁰⁰

⁹⁶ Lowe V. *International law*. Oxford University Press: 2007, p.39.

⁹⁷ Klabbbers J. *International law*. Second edition. Cambridge University Press: 2017, p. 31.

⁹⁸ Aust A. *Handbook of International law*. Cambridge University Press: 2005, p.23.

⁹⁹ Degan V.D. *Sources of International law*. Kluwer Law International: Vol. 27, 1997, p.153.

¹⁰⁰ Evans M. D. *International law*. Fifth Edition. Oxford University Press: 2018, p.94.

Savukārt, D.E. Malkolms argumentē, ka šāda pieeja ir strīdīga un nav vispārpieņemta starptautisko tiesību teorijā. Viņaprāt, paraža tiek izstrādāta caur dialogu ilgstošā laika periodā, tāpēc iespēja, ka pastāv „tūlītēja paraža” starptautisko tiesību teorijā ir izslēdzama.¹⁰¹

Tāpat uzskata arī K.Činkina un A.E.Boils norādot, ka starptautisko tiesību teorija nav labvēlīga “tūlītējas paražas” iespējamībai. Tā vietā būtu nepieciešama valstu vienveidīga prakse vai vismaz pretējas prakses neesamība.¹⁰²

Nemot vērā iepriekš minēto, autore uzskata, ka tiesības uz mierinājuma atdalīšanos, lai arī pieminētas jau Ālandu salu lietā 1921. gadā, tomēr nav izpildījušas laika perioda priekšnosacījumu. Autore uzskata, ka laika periods, kurā jaunā paražu tiesību norma formējas, ietver sevī arī valstu pastāvīgu diskusiju par šīs paražas esamību. Mierinājuma atdalīšanās gadījumā, valstis attiecīgo konceptu ir apskatījušas periodiski un samērā negribīgi. Tikai sākot ar Kanādas AT Kvebekas spriedumu, šis jautājums tika apspriests daudz plašāk, taču jāuzsver, ka to veica nacionālā tiesa, nevis ANO institūcijas. Līdz ar to var uzskatīt, ka notikumi Kosovā un ANO ST atzinums ir tikai aizsākums šī jautājuma risināšanā, jo pirmo reizi tajā iesaistījās ievērojama daļa valstu.

Turklāt jautājumos, kas skar tik fundamentālu nozari kā cilvēktiesības, nevis tehnoloģiju attīstību, vēl jo vairāk ir nepieciešams garāks laika periods vienveidīgas un pastāvīgas prakses izveidei.¹⁰³

Attiecībā uz opinio juris, jāatzīmē, ka pierādījumi, tā pastāvēšanai nereti ir tie paši, kas pierāda valstu praksi – normatīvo aktu izdošana, līgumu noslēgšana un vienveidīgas judikatūras izveide.¹⁰⁴ Tieši šī iemesla dēļ ir samērā grūti nodalīt, kur beidzas valstu prakse kā rīcība vai viedokļa izteikšana un sākas subjektīvais kritērijs – pārlicība par prakses tiesiskumu un nepieciešamību. Ir svarīgi saprast, vai valstis atzīst tiesības uz mierinājuma atdalīšanos, jo uzskata to par obligātu pienākumu vai tomēr tas ir individuāls lēmums, kas balstās uz dažādiem politiskiem vai taisnīguma apsvērumiem. Viena no vadošajām starptautisko tiesību ekspertēm A.Roberta ir uzsvērusi, ka mūsdienās arvien lielāku nozīmi tiek piešķirta tieši paražu normas subjektīvajai daļai jeb opinio juris, līdz ar to mazinot valsts prakses nozīmi paražu normas radīšanā.¹⁰⁵ Autore gan šādu viedokli līdz galam nevēlas atbalstīt, jo uzskata, ka tikai aktīva valsts rīcība spēj pilnībā atainot valsts nostāju attiecīgajā jautājumā. Tas vien, ka valsts prezumē

¹⁰¹ Evans M. D. International law. Fifth Edition. Oxford University Press: 2018, p.94.

¹⁰² Chinkin Ch., Boyle A.E. The making of International law. Oxford University Press: 2007, p.227.

¹⁰³ Degan V.D. 1997, p.154.

¹⁰⁴ Klabbers J. 2017, p.32.

¹⁰⁵ Roberts A.E. Traditional and Modern Approaches to Customary International Law: A Reconciliation. In: The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 4, 2001, p.765.

pārlicību par kādas tiesības esamību un obligātumu, nenodrošina to, ka valsts pie noteiktiem apstākļiem attiecīgi arī rīkosies. Savukārt, ANO Starptautisko tiesību komisija norāda, ka nav obligāti jākonstatē visu valstu opinio juris, bet gan ir nepieciešama plaša un reprezentatīva akceptēšana, turklāt jāpastāv ļoti mazam valstu iebildumu skaitam.¹⁰⁶

Vadoties no valstu argumentācijas Kosovai neatkarības deklarācijas lietā, jāsecina, ka lielākā daļu valstu atbalsta mierinājuma atdalīšanās iespējamību starptautiskajās tiesībās, taču nav viennozīmīgi iespējams pateikt, vai iemesls ir pārlicība, ka tā rīkoties ir juridiski saistoši vai tomēr politiski apsvērumi. Autore tomēr uzskata, ka valstu argumentācija ir atkarīga no tā, kāds politiskais stāvoklis ir pašā valstī. Respektīvi, Spānija vai Kipra viennozīmīgi neatbalsta šādu tiesību esamību, turpretī valstis, kurās atdalīšanās ideoloģija nav aktuāla vai tās, kuras ieguvušas neatkarību līdzīgu notikumu rezultātā, nebaidās atbalstīt tiesību uz mierinājuma atdalīšanos esamību starptautiskajās tiesībās. Arī M.N Šovs ir akcentējis, ka valstīm ir jāapzinās, ka tad, kad viena valsts veic darbības, tā to dara, jo uzskata to par starptautisko tiesību normu, nevis, kā, piemēram, tīri politisku vai morālu žestu. Attiecībā uz valsts uzvedību ir jābūt likumības aspektam.¹⁰⁷

Turklāt mierinājuma atdalīšanās visbiežāk notiek bez mātes valsts piekrišanas, kas vēl jo vairāk runā pretēji opinio juris iespējamībai, jo netiek izpildīts priekšnoteikums - valstu pārlicību, kas šāda rīcība ir nepieciešama un tiesiska. Opinio juris ir jāmeklē gan attiecībā uz valstīm, kuras realizē jauno praksi, gan attiecībā uz tām, kuras ir tiesīgas reaģēt, akceptējot vai noraidot to.¹⁰⁸ Respektīvi, situācijā, ja, Kosovai atdaloties, Serbija būtu piekritusi šādai rīcībai, un abas valstis tā rīkotos, jo to uzskatītu par starptautisko pienākumu, kas ir juridiski saistošs, tikai tad būtu iespējams runāt par opinio juris realizēšanos.

Nemot vērā visu iepriekš minēto, ir jāatzīst, ka tiesība uz mierinājuma atdalīšanos starptautiskajās tiesībās nav nostiprinājusies kā paražu tiesību norma. Par iemeslu tam kalpo vienveidīgas prakses trūkums un, vēl būtiskāk, vispārēja pārlicība, ka šāda prakse ir nepieciešama un obligāta. Tiesa, vairākas valstis savos viedokļos par Kosovai neatkarības deklarāciju atzina šādas tiesības esamību un pat deva plašu pamatojumu tam, taču autore sliecas uzskatīt, ka tā nebija opinio juris izpausme, bet gan iekšējās politikas realizācija. Tas, savukārt,

¹⁰⁶ International Law Commission. Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries. 2018, p.139. Pieejams: <http://legal.un.org/ilc/sessions/70/docs.shtml> [aplūkots 11.05.2019.]

¹⁰⁷ Shaw M.N. International law. Eighth Edition. Cambridge University Press: 2017, p.65.

¹⁰⁸ International Law Commission. Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries. 2018, p.139. Pieejams: <http://legal.un.org/ilc/sessions/70/docs.shtml> [aplūkots 11.05.2019.]

novēd pie slēdziena, ka diez vai mierinājuma atdalīšanās jebkad spēs iegūt paražu normas statusu pretrunīgo viedokļu dēļ. Turklāt fakts, ka mierinājuma atdalīšanās skar tik būtiskus principus kā teritoriālā integritāte, padara šīs tiesības kļūšanu par paražu tiesību normu vēl mazāk iespējamu.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Starptautisko tiesību teorijā iezīmējusies prakse tiesības uz pašnoteikšanos pakārtot teritoriālajai integritātei, līdz ar to pašnoteikšanās tiesībām realizējoties tikai tik tālu, cik tas neietekmē valsts teritoriālo vienotību.
2. Pieņemot lēmumu par teritoriālās integritātes vai pašnoteikšanās principa pārkumu attiecīgajā situācijā, noteicošais faktors ir tās valsts attieksme, kuras teritoriālā integritāte var tikt apdraudēta. Tas, savukārt, pierāda, ka tiesības uz pašnoteikšanos realizējas visefektīvāk valsts iekšienē.
3. Laika periods, kas tika veltīts sarunām starp Kosovas un Serbijas valdības pārstāvjiem, automātiski neprezumē Serbijas vēlmi turpmāk nodrošināt iekšējās pašnoteikšanās tiesības kosoviešiem, tādejādi liedzot tiesības uz mierinājuma atdalīšanos.
4. Laika periods, kurā jaunā paražu tiesību norma formējas, ietver arī valstu pastāvīgu diskusiju par šīs paražu normas eksistenci un realizāciju.
5. Tikai aktīva valsts rīcība spēj pilnībā atainot tās nostāju attiecīgajā jautājumā. Tas vien, ka valsts prezumē pārlicību par kādas tiesības esamību un obligātumu, nenodrošina to, ka valsts pie noteiktiem apstākļiem attiecīgi arī rīkosies.
6. Latvijai šobrīd nav izteikta nepieciešamība atzīt mierinājuma atdalīšanos kā jaunu paražu tiesību normu. Kā mazai valstij, būtiskāk ir ieņemt stingrāku nostāju teritoriālās integritātes principa piemērošanā.
7. Šobrīd mierinājuma atdalīšanās jautājumā valstu argumentācija ir atkarīga no tā, kāds politiskais stāvoklis ir pašā valstī.
8. Tiesība uz mierinājuma atdalīšanos nav nostiprinājusies kā paražu tiesību norma, vienveidīgas prakses trūkuma dēļ un, vēl būtiskāk, nepastāv vispārēja pārlicība, ka šāda prakse ir nepieciešama un obligāta.
9. ANO ST vērtējums katrā no gadījumiem, kad iesaistīts ir mierinājuma atdalīšanās arguments, ir stipri atšķirīgs, tādējādi veidojot tik ļoti dažādo praksi. Kā arī valstis primāri izvēlas saglabāt savu teritoriālo integritāti, un atdalīšanās mehānisms tiek pielietots negribīgi.
10. Apstākļi, ka mierinājuma atdalīšanās skar tik būtiskus principus kā teritoriālā integritāte, padara šīs tiesības kļūšanu par paražu tiesību normu vēl mazāk iespējamu arī nākotnē.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra

1. Aust A. Handbook of International law. Cambridge University Press: 2005.
2. Blay S. Territorial Integrity and Political Independence. (eds.), The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press: 2012.
3. Brownlie I. International Law and the Use of Force by States. Clarendon Press: 1963.
4. Castello J. International law and self-determination. The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial 'National' Identity. Martinus Nijhoff Publishers: 2000.
5. Chinkin Ch., Boyle A.E. The making of International law. Oxford University Press: 2007.
6. Degan V.D. Sources of International law. Kluwer Law International: Vol.27, 1997.
7. Depaigne V. (Dis-) Locating Sovereignty? States, Self-Determination and Human Rights. Pieejams: [http://www.saisjournal.org/posts/\(dis-\)locating-sovereignty](http://www.saisjournal.org/posts/(dis-)locating-sovereignty) [aplūkots 22.02.2019.]
8. Direk O.F. Security detention in international territorial administrations: Kosovo, East Timor and Iraq. Brill Nijhoff: 2015.
9. Dišlers K. Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932.
10. Dries S. From Kosovo to Crimea and Beyond: On Territorial Integrity, Unilateral Secession and Legal Neutrality in International Law. In: International Journal on Minority and Group Rights, No.22, 2015.
11. Evans M. D. International law. Fifth Edition. Oxford University Press: 2018.
12. Fierstein D. Kosovo's declaration of independence: an incident analysis of legality, policy and future implications. In: Boston University International Law Journal: 2008.
13. Joseph S., Schultz J., Castan M. The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary. 2nd edition. Oxford University Press Oxford: 2004.
14. Katangese Peoples' Congress v. Zaire. African Commission on Human and Peoples' Rights, Comm. No.75/92, 1995. Pieejams: <http://hrlibrary.umn.edu/africa/comcases/75-92.html> [aplūkots 23.03.2019.]
15. Kirgis F. The Degrees of Self-Determination the United Nations Era. In: American Journal of International Law, Vol. 88, No. 2, 1994.
16. Klabbbers J. International law. Second edition. Cambridge University Press: 2017, p.31.
17. Klabbbers J. The Right to Be Taken Seriously: Self – Determination in International Law. In: Human Rights Quarterly, Vol. 28, 2006.

18. Kohen M. Secession. International Law Perspectives. Cambridge, Cambridge University Press: 2006.
19. Koskenniemi M. National Self-determination Today: Problems of Legal Theory and Practice. In: International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43, 1994.
20. Kosovo. Chronology of Events, 2019.
Pieejams: <https://www.securitycouncilreport.org/chronology/kosovo.php>[aplūkots 24.03.2019.]
21. Kostunica V. New constitution combines both state and national interests. Press release, 2006.
Pieejams: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/27231/new-constitution-combines-both-state-and-national-interests.php> [aplūkots 06.04.2019.]
22. Lowe V. International law. Oxford University Press: 2007.
23. Marxen Ch. Territorial Integrity in International Law – Its Concept and Implications for Crimea. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol.75, No.1, 2015.
24. Moris H. Self-determination: An Affirmative Right or Mere Rhetoric? In: ILSA Journal of International & Comparative Law, 1997, Vol.4.
25. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
26. Roberts A.E. Traditional and Modern Approaches to Customary International Law: A Reconciliation. In: The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 4., 2001.
27. Seymour M. Internal self-determination and secession. 2013.
Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/292030160_Internal_self-determination_and_secession [aplūkots 24.02.2019.]
28. Shaw M.N. International Law. Eighth Edition. Cambridge University Press: 2017.
29. Shaw M.N. International Law. Sixth edition. Cambridge University Press: 2008.
30. Shorrok T. Okinawa and the U.S. Military in Northeast Asia. 2005. Pieejams: https://ips-dc.org/okinawa_and_the_us_military_in_northeast_asia/ [aplūkots 24.02.2019.]
31. Švarcs L. Diskusija par Starptautiskās tiesas konsultatīvo viedokli Kosovas jautājumā. Jurista Vārds, 2010, nr.35. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/215751-diskusija-par-starptautiskas-tiesas-konsultativo-viedokli-kosovas-jautajuma/> [aplūkots 30.03.2019.]
32. Thürer D., Burri T. Self – Determination. In: Wolfrum R. (eds.), The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press Oxford: Vol.7, 2012,
33. Türk D. Recognition of States: A Comment. In: European Journal of International Law, Vol.4, No.1, 1993.
34. Zacher M. The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force. In: International Organization, Vol. 55, No. 2. The MIT Press: 2012.

Normatīvie akti

35. ANO Statūti. Parakstīti: 26.06.1945. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=296704> [aplūkots 22.02.2019.]
36. ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts: 16.12.1966. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-pilsoniskajam-un-politiskajam-tiesibam-ar-fakultativo-protokolu-pienem> [aplūkots 22.02.2019.]
37. General Assembly Resolution 1514 (XV), 1960.
Pieejams: <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> [aplūkots 22.02.2019.]
38. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 1970. Pieejams: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [aplūkots 15.03.2019.]
39. United Nations General Assembly Resolution 49/204, 1994.
Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r204.htm> [aplūkots 24.03.2019.]
40. Helsinki Final Act, 1975. Pieejams: <https://www.osce.org/helsinki-final-act> [aplūkots 15.03.2019.]
41. The Declaration of Independence, Congress of Thirteen United States of America: 1776.
Pieejams: <http://www.ushistory.org/documents/declaration.htm> [aplūkots 21.02.2019.]

Juridiskās prakses materiāli

42. International Committee of Jurists. Report upon the legal aspects of the Aaland Islands question. League of Nations Official Journal, No. 3, 1920.
43. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1986.
44. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1971.
45. Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1975.
46. East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, I.C.J. Reports 1995.
47. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004.
48. Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status, 2007.

49. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 2010.
50. International Law Commission. Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries. 2018, p.139. Pieejams: <http://legal.un.org/ilc/sessions/70/docs.shtml> [aplūkots 11.05.2019.]
51. Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2007-10-0102](http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2007-10-0102) [aplūkots 24.02.2019.]
52. Reference re Secession of Quebec, 1998, 2 S.C.R. 217, para.138. Pieejams: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [aplūkots 24.02.2019.]
53. Written Statement of The Federal Republic of Germany, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]
54. Written Statement of The Kingdom of The Netherlands, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]
55. Written Statement of The Republic of Cyprus, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]
56. Written Statement of The Republic of Latvia, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings> [aplūkots 24.03.2019.]
57. Written Statement of The Republic of Estonia, 2009, p.10. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings> [aplūkots 24.03.2019.]
58. Written Statement of The Kingdom of Spain, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141> [aplūkots 24.03.2019.]
59. Written statement of Romania, 2009. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings> [aplūkots 06.04.2019.]
60. Declaration of judge Simma. Pieejams: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-03-EN.pdf> [aplūkots 05.04.2019.]

Bakalaura darbs „Tautu tiesības uz ārējo pašnoteikšanos” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore:

Anita Aiga Bērziņa

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: lektors Mag. iur. Māris Lejnīeks _____ _/_/_/_____
(personiskais paraksts)

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā 20.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona: _____
(personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

//_/____ prot. Nr. ____

Komisijas sekretārs: _____
(personiskais paraksts)